

Πόσα και ποια δάνεια έχει η σύγχρονη κοινή νέα ελληνική; Μια πρώτη προσέγγιση

Ασημάκης Φλιάτουρας
Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης

ABSTRACT

The aim of this paper is to investigate the degree and type of lexical borrowing in Standard Modern Greek. The data was extracted from the digital dictionary of Triandaphyllidis Institute. It seems that diachronic borrowing and partial (Greek-based) borrowings (calques, semantic loans, internationalisms and re-borrowings) prevail over total borrowing. Most total borrowings come from Italian/Venetian and French. As far as partial borrowing is concerned, there is a clear predominance of semantic borrowing, as well as a connection of the categories with donor languages. Furthermore, the more recent English and French borrowings show greater difficulty in inflectional adoption, as compared to older donor languages (Italian/Venetian and Turkish), possibly due to linguistic and glottochronological reasons.

ΛΕΞΕΙΣ-ΚΛΕΙΔΙΑ: μερικά δάνεια, ολικά δάνεια, ποσοτική ανάλυση, προσαρμογή δανείων

1. Εισαγωγή*

Στόχος της παρούσας έρευνας είναι να διερευνήσει τον βαθμό και το είδος λεξιλογικής¹ δανειοληπτικότητας στην Κοινή Νέα Ελληνική (εφεξής ΚΝΕ). Στην παρούσα εργασία ερευνάται ο εξωτερικός δανεισμός ως βασικότερη μορφή, δηλαδή η εισαγωγή ενός όρου ή μιας σημασίας από ξένη γλώσσα, και όχι ο εσωτερικός και ο διαχρονικός δανεισμός, που αφορούν αντίστοιχα τη μεταφορά διαλεκτικών ή περιφερειακών στοιχείων στη νόρμα, λ.χ. *τα μαλλιά της κεφαλής* από την κρητική διάλεκτο, και στοιχείων που επαναφέρθηκαν από το γλωσσικό παρελθόν της ελληνικής συνήθως με διαφορετική σημασία, λ.χ. *αεροπόρος* (βλ. σχετικά Αναστασιάδη-Συμεωνίδη 1994, Πετρούνιας 2002). Η συγκεκριμένη εργασία ανήκει σε μια υπό εξέλιξη ευρύτερη έρευνα. Ο Φλιάτουρας (2020) σε σχετική προγραμματική εργασία υποστήριξε την ανάγκη ποσοτικοποίησης της ετυμολογικής έρευνας στην ελληνική γλώσσα με βάση τη στατιστική της τυπολογικής ταξινόμησης των ετυμολογιών, προκειμένου, μεταξύ άλλων, να διευκολυνθεί η πληρέστερη θεωρητική και ιστορική περιγραφή της διαχρονίας του λεξιλογίου, να προσεγγιστούν ακριβέστερα η λεξιλογική (α)συνέχεια και η εισαγωγή δανείων και, παράλληλα, να αποβούν τα αποτελέσματα της έρευνας χρήσιμα στην εφαρμογή, λ.χ. στη διδακτική.

Οι βασικότεροι περιορισμοί της έρευνας (βλ. Φλιάτουρας 2020) εντοπίζονται κυρίως στη χρήση περιγραφικής στατιστικής, αλλά και στην αξιοποίηση των δεδομένων που παρέχει αποκλειστικά και μόνο το *Ηλεκτρονικό Λεξικό του Ιδρύματος Τριανταφυλλίδη* (1998), δηλαδή ένα περιορισμένο υλικό, που αφορά περισσότερο την

* Ευχαριστώ θερμά την Α. Αναστασιάδη-Συμεωνίδη και τον Π. Γ. Κριμπά για την ανάγνωση του κειμένου και τις χρήσιμες παρατηρήσεις τους. Αρχική μορφή της ποσοτικής έρευνας έχει παρουσιαστεί στο ICGL14 τον Σεπτέμβριο του 2019. Στην παρούσα εργασία έχουν συμβάλει στην τυπολογική ταξινόμηση των δανείων ο προπτυχιακός φοιτητής Γιώργος Καζάκος και στην ταξινόμηση της κλιτικής προσαρμογής ο προπτυχιακός φοιτητής Αβραάμ Κλωναράς στο πλαίσιο των εργασιών της πρακτικής άσκησης του ΤΕΦ/ΔΠΘ, με τους οποίους έχει συνυποβληθεί περίληψη για περαιτέρω κοινή έρευνα του θέματος στο ICGL15. Η ετυμολογική ταξινόμηση του υλικού έγινε στο πλαίσιο εργασιών του προπτυχιακού μαθήματος *Γλωσσική Αλλαγή* (χειμερινό εξάμηνο 2018-2019) υπό την εποπτεία μου. Για τα ονόματα των φοιτητών και φοιτητριών που συμμετείχαν στην ταξινόμηση του υλικού βλ. Φλιάτουρας κ.ά. (υπό δημοσ.).

¹ Εκτός από τον λεξιλογικό δανεισμό, που είναι και ο πιο παραγωγικός, υπάρχει και ο φωνολογικός, ο μορφολογικός και ο συντακτικός. Για τον μορφολογικό δανεισμό σε επίπεδο προσφωμάτων βλ. Φλιάτουρας (2018α: 45-46) και τις εκεί αναφορές, για την επίδραση της ιταλικής και της τουρκικής στη μορφολογία των ελληνικών διαλέκτων βλ. Ralli (2016) και για την επίδραση της τουρκικής στην κοινή νεοελληνική και τις βόρειες διαλέκτους βλ. Κυρανούδης (2009). Για την επίδραση του δανεισμού στο ονοματικό κλιτικό σύστημα βλ. Φλιάτουρας κ.ά. (υπό δημοσ.).

KNE και τη νόρμα. Από την άλλη, μια τέτοια έρευνα που βασίζεται σε μεγάλο βαθμό στην ετυμολόγηση, δεν θα μπορούσε να έχει καλύτερη εκκίνηση από ένα λεξικό με πλήρεις και έγκυρες ετυμολογίες, έστω και στην αποτύπωση ασφαλών ενδείξεων και τάσεων. Παράλληλα, η έρευνα δημιουργεί προοπτικές για μακροπρόθεσμη ποιοτική ανάλυση του υλικού, βαθύτερη ποσοτική και μαθηματική ανάλυση με αλγοριθμοποίηση βάσει των απωλειών, των επιβιώσεων, των νεολογισμών και των συχνοτήτων χρήσης των λέξεων, αλλά και επέκτασή της σε ευρύτερα κομμάτια, όταν φυσικά το επιτρέψει η σύνταξη των ετυμολογιών, αλλά και σε πιο σύγχρονα λεξικά με περισσότερα λήμματα, αν καταστεί δυνατή η ψηφιακή εκδοχή τους. Επομένως, στο σύνολο της εργασίας υιοθετούμε τις προτάσεις του ετυμολογικού τμήματος του Λεξικού της Κοινής Νεοελληνικής του Ιδρύματος Τριανταφυλλίδη (ΛΚΝ, επιμέλεια: Ε. Πετρούνιας).

2. Ερευνητικά ερωτήματα

Ο Φλιάτουρας (2020) υποστήριξε ότι η διαχρονική εξέλιξη του ελληνικού λεξιλογίου δείχνει μια συμμετρική εικόνα και μάλλον δεν αποδεικνύει την αίσθηση για σημαντική εισαγωγή δανείων. Η ετυμολογική ταξινόμηση του υλικού, που έφτασε σχεδόν τις 2500 κατηγορίες λόγω των πολλαπλών οδών εξέλιξης, με βάση τις πρώτες καταμετρήσεις καταλήγει στα παρακάτω δεδομένα:

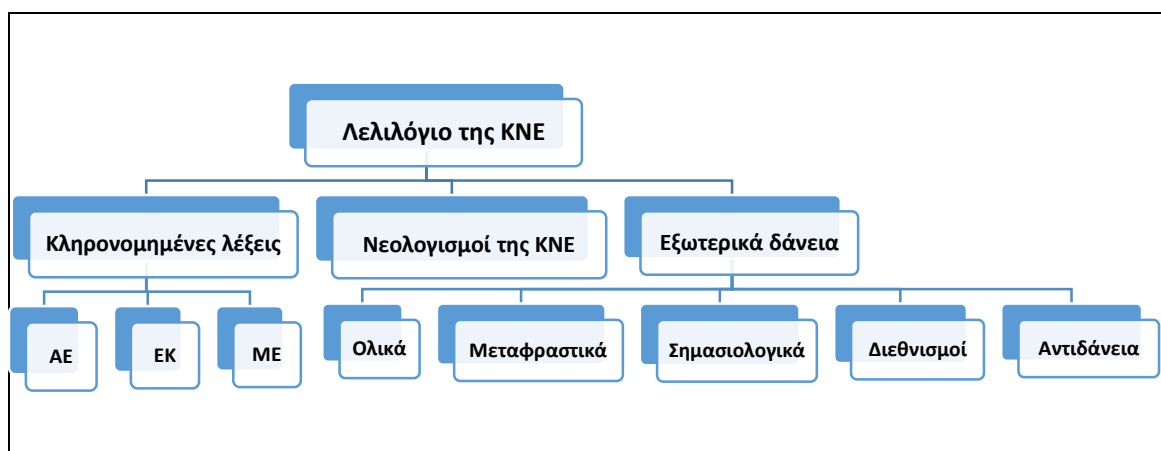
- Στο λεξιλόγιο της ΚΝΕ περίπου το 47% είναι κληρονομημένες λέξεις και το 53% νεολογισμοί
- Η εκκίνηση της κληρονομιάς βασίζεται σχεδόν ισόποσα στις τρεις προγενέστερες φάσεις: Αρχαία ελληνική (ΑΕ) 21%, Ελληνιστική Κοινή (ΕΚ) 15%, Μεσαιωνική ελληνική (ΜΕ) 11%
- Τα δάνεια (ολικά και μερικά) στην ΚΝΕ δεν είναι η πλειονότητα.

Η παρούσα εργασία συνεχίζει την παραπάνω έρευνα, επιχειρώντας να δώσει φως στα παρακάτω περισσότερο εξειδικευμένα ερωτήματα, με βάση την τελική καταμέτρηση των ετυμολογιών του ηλεκτρονικού ΛΚΝ:

- Ποιο είναι το ετυμολογικό στατιστικό προφίλ των δανείων;
- Από ποιες γλώσσες και πόσο δανείζεται η ελληνική;
- Πόσα είναι τα ολικά και τα μερικά δάνεια;
- Υπάρχει συσχέτιση γλωσσών και κατηγοριών δανεισμού;

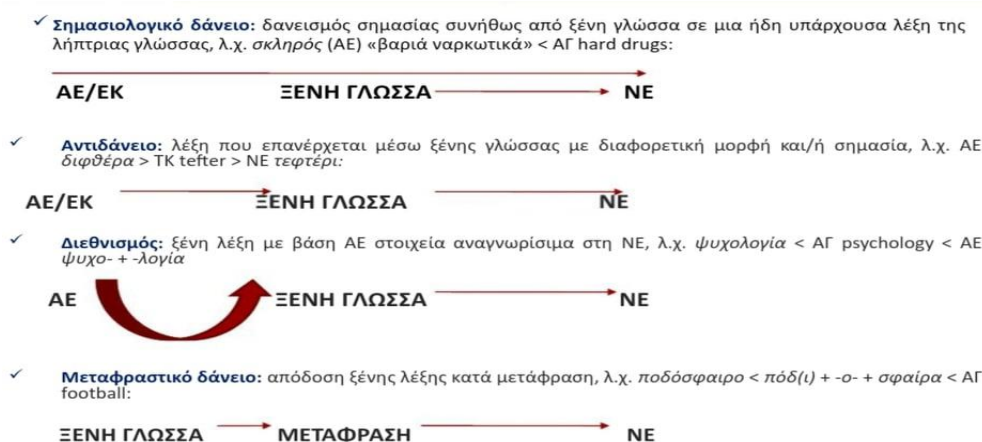
Σημειώνουμε ότι η ετυμολογική τυπολογική ταξινόμηση ακολουθεί την ανάλυση του Πετρούνια (2002, 2017), όπως αποτυπώνεται στο παρακάτω γράφημα 1:

Γράφημα 1. Τυπολογική ταξινόμηση των ετυμολογικών κατηγοριών του λεξιλογίου της ΚΝΕ

Όσον αφορά την τυπολογία των δανείων, με βάση την οδό δανεισμού διακρίνονται σε *άμεσα*, όταν μεταφέρονται από μία γλώσσα (λ.χ. *κλαμπ* < αγγλικό *club*) και *έμμεσα*, όταν διαμεσολαβούν άλλες γλώσσες (λ.χ. *μπίρα* < βενετικό *birra*, ως άμεσο δάνειο από τη βενετική < γερμανικό *Bier*, ως έμμεσο δάνειο από τη γερμανική). Με βάση συστηματικά κριτήρια τα δάνεια διακρίνονται σε *ολικά* (ξενογενή), όταν και το σημαίνον και το σημαϊνόμενο προέρχονται από την ξένη γλώσσα, λ.χ. *κομπιούτερ*, *μάρκετινγκ*, και *μερικά* (ελληνογενή), όταν η εκκίνηση είναι η ελληνική γλώσσα ή σχηματίζονται με ελληνικά στοιχεία.² Στα μερικά δάνεια ανήκουν τα σημασιολογικά δάνεια, οι ελληνογενείς διεθνισμοί, τα μεταφραστικά δάνεια και τα αντιδάνεια.³ Το Γράφημα 2 περιέχει συνοπτικούς ορισμούς των μερικών δανείων και διαγράμματα από τον Φλιάτουρα (2017):

Γράφημα 2. Είδη μερικών δανείων (Φλιάτουρας 2017)

Επίσης, σημειώνουμε ότι στην παρούσα εργασία τα σημασιολογικά δάνεια ταξινομούνται σε *πρωτογενή* και *δευτερογενή*. Τα πρωτογενή αφορούν λέξεις του γλωσσικού παρελθόντος, κυρίως από την ΑΕ, που επαναφέρθηκαν ή ανασύρθηκαν στη ΝΕ ως διαχρονικά δάνεια αλλά στη σύγχρονη σημασία τους επενέβη ξένη γλώσσα (μορφή σημασιολογικού αντιδανεισμού). Για παράδειγμα, η σημερινή σημασία της λέξης *αδαμάντινος* είναι σημασιολογικό δάνειο από το αγγλικό *adamantine* < λατινικό *adamantinus* < αρχαίο *άδαμάντινος* «σκληρός σαν ατσάλι». Τα δευτερογενή αφορούν τις κληρονομημένες λέξεις, που διατηρούν τη σημασία της ΑΕ αλλά αναπτύσσουν στη συνέχεια μία ή περισσότερες δάνειες σημασίες, λ.χ. στη λέξη *αίσθηση* η σημασία «γνώση/ευαισθησία σε κάτι» είναι σημασιολογικό δάνειο από το αγγλικό *sense* και/ή το γαλλικό *sentiment*, η σημασία «έντονη εντύπωση» είναι σημασιολογικό δάνειο από το γαλλικό και/ή το αγγλικό *sensation* και η σημασία «ενστικτώδεις επιθυμίες, κυρίως σεξουαλικές» είναι σημασιολογικό δάνειο από το γαλλικό *sens* (πληθ.).

² Διευκρινίζουμε ότι τα ενσωματωμένα δάνεια θεωρούνται με συγχρονικά κριτήρια ελληνικές λέξεις. Επομένως, ο όρος *ελληνογενής* χρησιμοποιείται στην παρούσα εργασία με συγχρονικά και όχι με ετυμολογικά κριτήρια, δηλαδή περιλαμβάνει και τις κωδικοποιημένες/κληρονομημένες δάνειες λεξικές μονάδες που συμμετέχουν στον μερικό δανεισμό, λ.χ. η λατινική λέξη *πόρτα* ως δάνειο στην ελληνιστική κοινή θεωρείται ελληνογενής.

³ Για περισσότερες πληροφορίες και βιβλιογραφία, βλ. μεταξύ άλλων Αναστασιάδη-Συμεωνίδη (1994), Ευδόπουλος (2007), Πετρούνιας (2017). Επίσης, για τα μεταφραστικά δάνεια βλ. μεταξύ άλλων Πετρούνιας (1982), Χαραλαμπίδης (1992), Ζαφείρη (2015). Για τα σημασιολογικά δάνεια βλ. Μανωλέσσου (2016), Φλιάτουρας & Κοκκίνη (2017). Για τους διεθνισμούς βλ. Αναστασιάδη-Συμεωνίδη (1997). Για τα αντιδάνεια βλ. Πετρούνιας (1982), Αναστασιάδη-Συμεωνίδη (1985), Βασμανόλη (2001). Για μια συνολικότερη αλλά συνοπτική καταγραφή των δανείων βλ. Σκιαδάς (2015).

3. Ιστορική ερμηνεία και παραδείγματα

Η σύγχρονη γλωσσολογία θεωρεί τον δανεισμό σε μεγάλο βαθμό φυσική διαδικασία, που εξυπηρετεί τις ανάγκες της γλωσσικής κοινότητας λόγω ιστορικοκοινωνικών συνθηκών και ψυχογλωσσολογικών παραμέτρων και υπό αυτό το πρίσμα «απενοχοποίησης» τον μελετά (βλ. Haspelmath & Tadmor 2009, Campbell 2013 και για την ελληνική Καραντζόλα & Φλιάτουρας 2004). Όμως, συχνά ο δανεισμός γεννά αντιδράσεις στους ομιλητές των γλωσσών, καθότι εξισώνεται με τη γλωσσική φθορά και τη μείωση του εθνικού γλωσσικού στοιχείου (βλ. Aitchison 2011).⁴ Έτσι, στις ιστορίες πολλών γλωσσών εντοπίζουμε οργανωμένα κινήματα καθαρισμού των δανείων ή ανάσχεσης του δανεισμού με χαρακτηριστικότερο παράδειγμα τη σχετική προσπάθεια της Γαλλικής Ακαδημίας για τα αγγλικά δάνεια στη γαλλική και της καθαρεύουσας στην ελληνική κυρίως για τα τουρκικά δάνεια.

Αν θα θέλαμε να καταγράψουμε αδρομερώς τις ιστορικές και κοινωνικές συνθήκες που ερμηνεύουν τις οδούς δανεισμού στην ελληνική, θα τις διακρίναμε σε αυτές που αφορούν παλαιότερες περιόδους και συνδέονται με την άμεση γλωσσική επαφή ως αποτέλεσμα συναλλαγών και κατακτήσεων⁵ και αυτές που αφορούν τη νεότερη περίοδο και προκύπτουν από πολιτιστική –και άρα σε μεγάλο βαθμό εξ αποστάσεως– επαφή, ειδικά τις τελευταίες δεκαετίες μέσω του διαδικτύου. Μια γλώσσα μπορεί άλλοτε να λειτουργεί ως δότρια και άλλοτε ως λήπτρια. Για παράδειγμα, η ελληνική δάνεισε μεγάλο αριθμό λέξεων κυρίως πνευματικού πολιτισμού στην ελληνιστική και τη μεσαιωνική περίοδο, αφού αποτέλεσε τη *lingua franca* της κεντροανατολικής Μεσογείου, αλλά και την περίοδο της Αναγέννησης, λ.χ. *θέατρο*, *δημοκρατία*, *φιλοσοφία*, ενώ σήμερα δανειζεται όρους κατά βάση υλικοτεχνικού πολιτισμού από την αγγλοαμερικανική.⁶

Κάνοντας στη συνέχεια μια συνοπτική ιστορική αναδρομή στο γλωσσικό μας παρελθόν, διαπιστώνουμε ότι ο δανεισμός είναι υπαρκτός ήδη στην ΑΕ, όπου εντοπίζουμε τα πρώτα σποραδικά δάνεια, κυρίως ως αποτέλεσμα εμπορικών και οικονομικών επαφών, από τις σημιτικές γλώσσες, λ.χ. *δέλτα*, την ιρανική, λ.χ. *παράδεισος*, τη θρακική, λ.χ. *βρίζα* κ.λπ. (βλ. Χριστίδης 2001: 585-637).⁷ Στην ΕΚ ο δανεισμός αυξάνεται σημαντικά λόγω των αλεξανδρινών βασιλείων, της ρωμαϊκής αυτοκρατορίας και του χριστιανισμού, που οδήγησαν στην εισδοχή σημαντικού αριθμού λατινικών δανείων, λ.χ. *πόρτα*, *άσπρος*, αλλά και κάποιων εβραϊκών, αραμαϊκών και αιγυπτιακών, λ.χ. *Σάββατον*, *κράβ(β)ατος* (> ΝΕ *κρεβάτι*) (Χριστίδης 2001: 638-691, Browning 2008, Filos 2008). Κατόπιν, στη ΜΕ, εκτός από τα νέα λατινικά δάνεια, κάνουν την εμφάνισή τους δάνεια από βαλκανικές γλώσσες,⁸ λ.χ. *στρούγκα*, *μπέσα*, ενώ παράλληλα πρώτα η ενετοκρατία και στη συνέχεια η τουρκοκρατία ανοίγουν τον δρόμο για μεταφορά δανείων αντίστοιχα από την ιταλική/βενετική, λ.χ. *γαλέρα*, *καδένα*, *καπέλο*, *βίδα*, και την τουρκική και αραβική, λ.χ. *σεβντάς*, *χαλβάς*, *γάιδαρος* (βλ. Browning 2008, Κυρανούδης 2009, Κατσούδα & Κωνσταντινίδου 2019). Από την εποχή της αναγέννησης και μετά τα ιταλικά και τα γαλλικά δάνεια αυξάνονται σημαντικά για λόγους που

⁴ Βλ. ενδεικτικά την πρόσφατη αντίδραση του Ερντογάν για τα δάνεια στην τουρκική στο <https://www.skai.gr/news/world/glossamyntoras-erntogan-sfaksane-tin-tourkiki-glossa> (ανακτήθηκε στις 22/1/2021).

⁵ Για περισσότερες πληροφορίες και βιβλιογραφία, βλ. μεταξύ άλλων Χριστίδης (2001), Browning (2008), Φίλος (2010) και τις εκεί αναφορές.

⁶ Μεταξύ άλλων βλ. για τις επιδράσεις της ελληνικής στις ρομανικές γλώσσες της Ιταλίας Κριμπάς (2017), στις βαλκανικές γλώσσες Joseph (2003) και Κριμπάς (2007), και ειδικά στην αλβανική Κυριαζής (2001) και στην τουρκική Symeonidhis (1976) και Tzitzilis (1987).

⁷ Πβ. επίσης ΕΚ *γορίλλας* από αφρικανικές γλώσσες (ΑΚΝ), πιθανόν με σύγχρονη επίδραση του γαλλικού *gorille* μέσω των αφρικανικών αποικιών.

⁸ Σε αυτό συνέβαλε πολύ η βαλκανική γλωσσική ένωση (Balkan Sprachbund). Για τα βαλκανικά δάνεια στην ελληνική βλ. Κριμπάς (2007).

συνδέονται με την τεχνολογική, επιστημονική και καλλιτεχνική εξέλιξη, λ.χ. *βαγκονλί, πάστα, μπλουζά, πόμολο* κτλ. Τον 19ο και τον 20ό αιώνα ο δανεισμός από τη γαλλική συνεχίζεται κυρίως από τη σύσταση του νεοελληνικού κράτους μέχρι και το τέλος του δεύτερου παγκοσμίου πολέμου. Στη συνέχεια, από το δεύτερο μισό του 20ού αιώνα αρχίζει λόγω της τεχνολογικής εξέλιξης στην Αμερική και την Αγγλία η επίδραση της αγγλοαμερικανικής, η οποία σε συνδυασμό με την πολιτικοκοινωνική επιρροή μετατρέπεται στη σύγχρονη παγκόσμια *lingua franca*, λ.χ. *βίντεο, κοντρόλ*.⁹ Σε μικρότερο βαθμό δάνεια έρχονται και από πολλές άλλες γλώσσες, όπως ενδεικτικά από τα ρωσικά, λ.χ. *μπαλαλάικα, βότκα* (βλ. Γαβριηλίδου 2019), και τις αυτόχθονες γλώσσες της Αμερικής, λ.χ. *πιρόγα*, είτε ως άμεσα (σπάνια) είτε ως έμμεσα, κυρίως μέσω των δυτικών ευρωπαϊκών γλωσσών που λειτουργούν ως διαμεσολαβήτριες γλώσσες. Την πιο γρήγορη μεταφορά δανείων διεθνώς διευκολύνουν τα μέσα μαζικής ενημέρωσης και ειδικά το διαδίκτυο, που καθιστά σε μεγαλύτερο βαθμό σε σχέση με το παρελθόν την άμεση γλωσσική επαφή μη αναγκαία συνθήκη για δανεισμό. Βέβαια, σε όλες τις περιόδους, ακόμα και μέχρι σήμερα, η ελληνική λειτουργεί ως γλώσσα γοήτρου λόγω της προτυποποίησης του αρχαιοελληνικού πολιτισμού, με αποτέλεσμα τον (σημασιολογικό) αντιδανεισμό και τον σχηματισμό ελληνογενών λέξεων στη διεθνή επιστημονική ορολογία, λ.χ. *ψυχολογία, μικρόβιο* (βλ. Αναστασιάδη-Συμεωνίδη 1994, Petrounias 1996, ο οποίος χρησιμοποιεί τον όρο *διεθνή ελληνικά* και Πετρούνιας 2002).

Σε αυτήν την πορεία της ελληνικής γλώσσας πολλά δάνεια έχουν εκλείψει ή ήταν παροδικής χρήσης λόγω αλλαγής των ιστορικοκοινωνικών συνθηκών, λ.χ. *οκά* < TK τουρκικό *okka*, *δράμι* < τουρκικό/αραβικό *dirhem*, άλλα έχουν ενσωματωθεί χωρίς να είναι ετυμολογικά διαφανής η ξενική καταγωγή τους, λ.χ. *σπίτι* < λατινικό *hospitium*, *άσπρος* < λατινικό *asper*, και πολλά –κυρίως τουρκικά– αντικαταστάθηκαν ως αποτέλεσμα της δράσης των λογίων και σχετικών πρακτικών καθαρισμού από την καθαρεύουσα (βλ. αναλυτικό κατάλογο στο *Λεξικό Μπαμπινιώτη* 2015: Π18-19). Αρκεί να ανατρέξει κανείς σε λεξικά και κείμενα παλαιότερων εποχών ή σε ιστορίες της ελληνικής γλώσσας για να διαπιστώσει πόσα δάνεια έχουν αποβληθεί από τη γλώσσα. Ακόμα και στα σύγχρονα λεξικά εντοπίζει κανείς δάνεια που ακούγονται πλέον παρωχημένα και έχουν χαμηλό βαθμό γνώσης ή χρήσης κυρίως από τους νέους με αποτέλεσμα να είναι επιρρεπή στην απώλεια, λ.χ. *σκούνα, μπάκα*, ενώ ταυτόχρονα απουσιάζουν άλλα πιο πρόσφατα, που βρίσκονται σε φάση ενσωμάτωσης, λ.χ. *ταγκ, λαγκάρω* κτλ.¹⁰ Παίρνοντας παράδειγμα από την επικαιρότητα, πολλά πρόσφατα αγγλικά δάνεια από την εποχή της πανδημίας του κορονοϊού θα εκλείψουν ή θα μειωθεί ξανά η συχνότητα χρήσης τους, όταν σταματήσει το φαινόμενο, λ.χ. *λοκντάουν, rapid test* κ.λπ. Για παράδειγμα, ο Φλιάτουρας (υπό έκδοση) διαπιστώνει ότι το δάνειο *σομπλιμέ* ως πρώτο ανεπιτυχές φάρμακο την εποχή της ισπανικής γρίπης, αλλά και άλλα σχετικά δάνεια δεν χρησιμοποιούνται πια.

Εκτός από τα *δηλωτικά* δάνεια, δηλαδή τα αναγκαία, που αφορούν νέες έννοιες και είναι αναπόφευκτα, λ.χ. *κομπιούτερ*, υπάρχουν και τα *συνυποδηλωτικά*¹¹ (υφολογικά), που χρησιμοποιούνται για λόγους γοήτρου, κύρους ή συνήθειας από συγκεκριμένες κοινωνικές ή επαγγελματικές ομάδες, όπως στις αργκό, στα τζάργκον κ.ά. (βλ. Ξυδόπουλος 2007: 264-280), και σε συγκεκριμένες περιστάσεις επικοινωνίας, κυρίως

⁹ Για σχετικό υλικό βλ. Görlach (2005). Για ένα πλήθος γλωσσολογικών ερευνών που δείχνουν την επίδραση των αγγλικών στις ευρωπαϊκές γλώσσες και οι οποίες είναι αδύνατον να αναφερθούν στην παρούσα εργασία, αρκεί κανείς να ψάξει τον όρο *anglicisms* στο διαδίκτυο. Για τα αγγλοαμερικανικά και τα γαλλικά δάνεια στην ελληνική βλ. Αναστασιάδη-Συμεωνίδη (1994).

¹⁰ Στο ΔΚΝ 58 τουρκικά, 80 ιταλικά, 18 βενετσιάνικα, 82 γαλλικά και 19 αγγλικά δάνεια (συνολικά 257 δάνεια) χαρακτηρίζονται ως *παρωχημένα*.

¹¹ Οι όροι *δηλωτικά* και *συνυποδηλωτικά* προέρχονται από την Αναστασιάδη-Συμεωνίδη (1994).

στον δημοσιογραφικό/τηλεοπτικό και ακαδημαϊκό λόγο, ενίοτε με χρήση του λατινικού αλφαβήτου στον γραπτό λόγο, λ.χ. *μπίζνεσμαν* αντί *επιχειρηματίας*, *μάνατζμεντ* αντί *διοίκηση επιχειρήσεων* και τα πιο πρόσφατα *event*, *κόνσεπτ*, *catwalk* και *bootcamp* στα ριάλιτι μόδας.¹² Πολλά από αυτά όμως δύσκολα θα ενσωματωθούν στη νόρμα από τον μέσο ομιλητή ή θα εκτοπίσουν πλήρως τις αντίστοιχες ελληνικές λέξεις, κυρίως λόγω της αρνητικής στάσης απέναντί τους (βλ. Tatsioka 2010). Συνήθως είτε αποβάλλονται, ειδικά όταν λήξει η ειδική χρήση, είτε σταδιακά ενσωματώνονται –άλλοτε περισσότερο αυτόματα και άλλοτε σε βάθος χρόνου– (βλ. Παπαναστασίου 2011), είτε, επειδή η σημασία τους δεν είναι η ίδια ή έχουν διαφορετικές συνυποδηλώσεις, συνυπάρχουν στο ανταγωνιστικό γλωσσικό τοπίο, εμφανίζοντας συμπληρωματική ή επικαλυπτική κατανομή με τις ελληνογενείς λέξεις, λ.χ. η *εικόνα* αναφέρεται κυρίως στην εξωτερική εμφάνιση και το *ίματζ* στο κύρος/γόητρο, η *σκηνή* αναφέρεται στο θέατρο και το πιο πρόσφατο *stage* στη σκηνή ενός ριάλιτι παιχνιδιού ή μιας σύγχρονης μουσικής εκδήλωσης, ο *υπολογιστής* χρησιμοποιείται περισσότερο στον επίσημο και γραπτό λόγο απ' ό,τι το *κομπιούτερ* κ.ο.κ. (Φλιάτουρας 2018β).

Ταυτόχρονα, διαφαίνονται δύο εκ διαμέτρου αντίθετες ακραίες τάσεις (ειδικά στις πινακίδες): αρχαιοπρέπειας βάσει διαχρονικού δανεισμού, λ.χ. *ιχθυοεστιατόριο*, αλλά και εξωτερικών (συνήθως μη γραφηματικά προσαρμοσμένων) δανείων, λ.χ. *fish restaurant*, χωρίς να σημαίνει, όμως, ότι «κινδυνεύει» η λέξη της νόρμας *ψαροταβέρνα* από τις δύο αυτές παράλληλες χρήσεις. Και στις δύο περιπτώσεις ο στόχος είναι η εμπορικότητα μέσω του κύρους και η ψυχογλωσσολογική ή ιδεολογική αιτία είναι η επιδειξιμανία, στην πρώτη περίπτωση λόγω αρχαιολαγνείας¹³ και στη δεύτερη λόγω υπερβολικού μιμητισμού¹⁴ ξένων γλωσσικών προτύπων. Επιπρόσθετα, οι γλώσσες δανείζουν με βάση την στερεοτυπική αντίληψη των πολιτισμών και τον πολιτιστικό δανεισμό. Έτσι, η ελληνική δανείζεται όρους μόδας από τη γαλλική, λ.χ. *ετόλ*, *τσιντσιλά*, *γκρενά*, και οι *ξενισμοί*, δηλαδή οι λέξεις που συνδέονται με στοιχεία συγκεκριμένου πολιτισμού, είναι μια αναπόδραστη πραγματικότητα, λ.χ. *ιγκλού* (από τη γλώσσα των Εσκιμώων), *κιμονό* (ιαπωνική), *βότκα* (ρωσική), *σομπρέρο* (μεξικανική) και οι λέξεις *γύρος*, *ούζο* από την ελληνική στις υπόλοιπες γλώσσες κ.λπ. (βλ. Αναστασιάδη-Συμεωνίδη 1994).

Με βάση τα προαναφερθέντα, στον Πίνακα 1 παρατίθενται δειγματοληπτικά παραδείγματα¹⁵ ολικών και μερικών δανείων στην ΚΝΕ από όλες τις λήπτριες γλώσσες ως άμεσες ή έμμεσες (βλ. ενότητα 2) και όλες τις φάσεις της ιστορίας της ελληνικής γλώσσας, σύμφωνα με τις ετυμολογίες του ΛΚΝ (ορισμένες δίνονται σε συνοπτική μορφή):¹⁶

¹² Για τα πρόσφατα ολικά δάνεια της αγγλικής στη μόδα βλ. Xydopoulos & Papadopoulou (2018).

¹³ Για μια αναλυτική μελέτη του λόγιου επιπέδου στη σύγχρονη κοινή νεοελληνική βλ. Φλιάτουρας & Αναστασιάδη-Συμεωνίδη (2019).

¹⁴ Στο σημείο αυτό υιοθετώ την άποψη που εξέφρασε δημόσια το Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών σε παρέμβαση στο Facebook ότι δεν φταίνει οι λέξεις για την υπερβολική χρήση δανείων αλλά ο μιμητισμός. Επομένως, αυτή η συζήτηση κατά τη γνώμη μου έχει κοινωνική εκκίνηση και δεν αφορά την περιγραφική γλωσσολογική προσέγγιση.

¹⁵ Αναλυτικό κατάλογο με τις πιο παραγωγικές κατηγορίες ολικών δανείων, διεθνισμών και αντιδανείων μπορεί να βρει κανείς στο παράρτημα του *Λεξικού Μπαμπινιώτη* (2015: Π11-Π18). Επίσης, για παραδείγματα μερικών δανείων βλ. και Ξυδόπουλος (2007: 100-117).

¹⁶ Πρόσθετες συντομογραφίες για τον συγκεκριμένο πίνακα: *αγγλ.* = αγγλικό, *αντιδ.* = αντιδάνειο, *αραβ.* = αραβικό, *αραμ.* = αραμαϊκό, *βεν.* = βενετικό, *γαλλ.* = γαλλικό, *γερμ.* = γερμανικό, *διαλεκτ.* = διαλεκτικό, *διεθν.* = διεθνισμός, *εβρ.* = εβραϊκό, *ιαπων.* = ιαπωνικό, *ισπαν.* = ισπανικό, *ιταλ.* = ιταλικό, *λατ.* = λατινικό, *μσν. λατ.* = μεσαιωνικό λατινικό, *μτφρδ.* = μεταφραστικό δάνειο, *νλατ.* = νεολατινικό, *ολλανδ.* = ολλανδικό, *περσ.* = περσικό, *πορτογαλ.* = πορτογαλικό, *ρωσ.* = ρωσικό, *σημ.* = σημασία, *σημδ.* = σημασιολογικό δάνειο, *τουρκ.* = τουρκικό, *υποκορ.* = υποκοριστικό, *υστλατ.* = υστερολατινικό.

Πίνακας 1. Παραδείγματα ολικών και μερικών δανείων (από το ΑΚΝ)

	Ολικά	Μερικά
Αγγλικά	<i>μπαρ</i> < bar, <i>κλαμπ</i> < club, <i>μπλακ άουτ</i> < black out, <i>μποντιμπιλντιγκ</i> < body building	Σημδ.: <i>ποντίκι</i> «του υπολογιστή» < αγγλ. mouse, <i>καλύπτω</i> «για ρεπορτάζ» < αγγλ. cover. Μτφρδ.: <i>πληκτρολόγιο</i> < αγγλ. keyboard, <i>ουρανοξύστης</i> < αγγλ. skyscraper. Διεθν.: <i>βιοφυσικός</i> < αγγλ. biophysicist < bio- = βιο- + physicist = φυσικός
Αιγυπτιακά	<i>βάσανος</i> , <i>βίβλος</i> , <i>ζύθος</i> (δάνεια στην ΑΕ/ΕΚ)	Σημδ.: <i>φαραώ</i> ¹⁷ «είδος τυχερού παιχνιδιού με τράπουλα» < γαλλ. Pharaon (μέσω της υστλατ.), <i>όαση</i> ¹⁸ «ανακουφιστικό» < γαλλ. oasis (μέσω της υστλατ.). Αντιδ.: <i>γόμα</i> < βεν. goma/ιταλ. gomma < υστλατ. guma/cumma < λατ. commis < ΑΕ <i>κόμμι</i> , ¹⁹ <i>μπουκάλι</i> < βεν. bocal < υστλατ. baucalis < ΕΚ <i>βαύκαλις</i> «δοχείο ψύξης κρασιού» ²⁰
Αλβανικά	<i>γκιόνης</i> < gjon, <i>σβέρκος</i> < zverk, <i>τρίλιζα</i> < ιταλ. *triglia (μέσω αλβ.), <i>φλογέρα</i> < flojerë	
Ανατολικά	<i>ζάχαρη</i> < ΕΚ <i>σάκχαρις</i> «ζάχαρη από ζαχαροκάλαμο» (ανατολικής προέλευσης), <i>ρύζι</i> < ΜΕ <i>ρύζι</i> < ΕΚ <i>όρύζιον</i> < ὄρυζα (ανατολικής προέλευσης)	Αντιδ.: <i>γαρίφαλο</i> < ΜΕ <i>γαρόφαλο/γαρίφαλο</i> < βεν. garofolo < ΜΕ <i>καρυόφυλλον</i> «μοσχοκάρφου» < ΕΚ <i>καρυόφυλλον</i> (ανατολικής προέλευσης, πρβ. περσ. kārān-fel) με παρετυμολογία προς το <i>κάρνον</i> «καρύδι» + <i>φύλλον</i>
Αραβικά	ΜΕ <i>αμιράς</i> < amīr, ΜΕ <i>γά(ι)δαρος</i> < gadar/gaidar, <i>κεμπάπ</i> < kebab (μέσω τουρκ.), ΜΕ <i>καντάρι</i> < qintār < ΜΕ <i>κεντηνάριον</i> < λατ. centenarium, <i>γκαντέμης</i> < τουρκ. kadem (από την αραβ.)	Μτφρδ.: <i>ημίτονο</i> < γαλλ. sinus < αραβ. djayb «μισή χορδή διπλού τόξου». ²¹ Αντιδ.: <i>παπαγάλος</i> < ιταλ. rappagallo < ΜΕ <i>παπαγάς</i> ²² < αραβ. babagā, <i>τεφτέρι</i> < τουρκ. tefter/defter < αραβ. diftar < ΑΕ <i>διφθέρα</i> «γραφική ύλη».
Αραμαϊκά	<i>Γολγοθάς</i> < ΕΚ <i>γολγοθά</i> (ή) < Gulgulthā «κρανίο», ΕΚ <i>Έβραϊός</i> < 'ebrai·	Σημδ./Αντιδ.: ΕΚ <i>Χριστός</i> ²³ < αραμ. <i>Μεσσίας</i> . Μτφρδ.: ΕΚ <i>σκανδαλίζω</i> «κάνω κάποιον να σκοντάψει» < αραμ.
Αρμενικά	ΜΕ <i>μουντζούρα</i> (μέσω τουρκ. mucus), <i>άρτζι μπούρτζι</i> < ΜΕ <i>Αρτζιβούριν</i> «κατάλυση της νηστείας την Τετάρτη και Παρασκευή της εβδομάδας του Τελώνη και Φαρισαίου», <i>παντζάρι</i> (μέσω του τουρκ. pancar).	

¹⁷ Με τη σημασία «τίτλος ηγεμόνα» είναι άμεσο δάνειο στην ΕΚ από την αιγυπτιακή μέσω της εβραϊκής.

¹⁸ Με τη σημασία «γόνιμη έκταση στην έρημο» είναι άμεσο δάνειο της αιγυπτιακής στην ΑΕ.

¹⁹ Πρόκειται για άμεσο δάνειο της αιγυπτιακής στην ΑΕ.

²⁰ Πρόκειται για άμεσο δάνειο της αιγυπτιακής στην ΕΚ.

²¹ Πβ. και λατ. sinus «πτυχή της τηβέννου».

²² Με παρετυμολογία προς το gallo «κόκορας».

²³ Η αρχική σημασία ήταν «μυρωμένος, που έχει το χρίσμα». Από το ΑΕ επίθετο *χριστός* «αλειμένος».

Βενετσιάνικα	ΜΕ <i>αράδα</i> < arada «αλετριά», ΜΕ <i>βελούδο</i> < veludo, <i>γούστο</i> < gusto, <i>κατσάδα</i> < cazzada «καλαμπούρι, χλευασμός».	Αντιδ.: <i>γόνδολα</i> < βεν. gondola < μsn. λατ. *condua < ΕΚ <i>κόνδυ</i> «ποτήρι, βάζο» / πληθ. <i>κόνδυα</i> (ή και με επίδραση του υποκορ. <i>κονδύλιον</i>), <i>κορδόνι</i> < βεν. cordon < λατ. chorda < αρχ. <i>χορδή</i> .
Βλάχικα	<i>γκιόσα</i> < ghesü, <i>στρούγκα</i> < strunga, <i>κότσαλο</i> < cotsalā	
Βουλγάρικα	<i>βρικόλακας</i> < ΜΕ <i>βουρκόλακας</i> < vīrkolak	
Γαλλικά	<i>αβανγκάρντ</i> < avant-garde, <i>αβάνς</i> < avance, <i>βαμπίρ</i> < vampire, <i>γκρι</i> < gris, <i>εταζέρα</i> < étagère, <i>ετόλ</i> < étole	Αντιδ.: <i>μαρμελάδα</i> < γαλλ. marmelade (< πορτογαλ. marmelada < marmelo < λατ. melimelum < ΕΚ <i>μελίμηλον</i> «γλυκόμηλο», <i>σπιράλ</i> < γαλλ. spiral < μsn. λατ. spiralis < λατ. spira < ΑΕ <i>σπείρα</i> . Μτφρδ.: <i>αλληλοδιδασκαλία</i> < γαλλ. enseignement mutuel, <i>παραφιλολογία</i> < paralittérature. Σημδ.: <i>απόκλιση</i> < ΕΚ <i>απόκλισις</i> ²⁴ < γαλλ. déviation, <i>όριο</i> «η συγκεκριμένη τιμή που ένα μεταβλητό μέγεθος μπορεί να την πλησιάσει» (μαθηματικά) < γαλλ. limite. Διεθν.: <i>ψυχολογία</i> < γαλλ. psychologie < νλατ. psychologia «επιστήμη της ψυχής (των νεκρών)» < psycho- = <i>ψυχο-</i> + -logie = -λογία
Γενοβέζικα	<i>καρδερίνα</i> < carderina	
Γερμανικά	<i>εντελβάις</i> < Edelweiss, <i>κραχ</i> < Krach, <i>μπίρα</i> < βεν. bira < γερμ. Bier.	Μτφρδ.: <i>απομυθοποίηση</i> < Entmythologisierung. Σημδ.: <i>ανεργία</i> < ΕΚ <i>άνεργία</i> «έλλειψη δραστηριότητας» < Arbeitslosigkeit (στη σημερινή σημασία). Αντιδ.: <i>πλαγκτόν</i> < γερμ. Plankton < ουδ. του αρχ. επιθ. <i>πλαγκτός</i> «περιπλανώμενος». Διεθν.: <i>ηλιοσκόπιο</i> < γερμ. Helioskop < helio- = <i>ηλιο-</i> + -skop = -σκόπιον (διαφορετικό το ΕΚ <i>ήλιοσκόπιος</i> «φυτό συγγενικό του ηλιοτρόπιου»)
Εβραϊκά	<i>Γιάννης</i> < ΕΚ <i>Ίωάννης</i> < εβρ. Yōhānān, <i>δέλτα</i> < ΑΕ <i>δέλτα</i> < σημιτική (πρβ. εβρ. dāleth), <i>μάννα</i> < ΕΚ <i>μάννα</i> < εβρ. mān με επίδραση του ΑΕ <i>μάννα</i> «σκόνη, κόκκος»	Σημδ.: ΕΚ <i>ἄγγελος</i> ²⁵ «πνεύμα» < εβρ. mal'ākāh, ΕΚ <i>ζήτω</i> ²⁶ «επιφώνημα» < εβρ. jehi
Ιαπωνικά	<i>σαγιονάρα</i> < sayonara «αντίο» (από τίτλο κινηματογραφικού έργου, όπου οι ήρωες φορούσαν τέτοιες παντόφλες), <i>σαμουράι</i> < αγγλ. samurai (< ιαπων.)	Διεθν.: <i>σιντοϊσμός</i> < αγγλ. shintoism < ιαπων. shintō (-ism = ελλ. -ισμός)

²⁴ Στην ΕΚ σήμαινε «το να βγει κάποιος από τον δρόμο».

²⁵ Στην ΑΕ σήμαινε «αγγελιοφόρος».

²⁶ Στην ΑΕ ήταν γ' ενικό προστακτικής ενεστώτα του *ζήω*.

Ισπανικά	<i>αρένα</i> < arena, <i>μπούρδα</i> < ισπαν. burda «χοντροκομμένη, αδέξιο ψέμα», <i>μανταρίνι</i> < ιταλ. πληθ. αρσ. mandarini (< ισπαν.)	Αντιδ.: <i>παλάβρα</i> < ισπαν. palanra «λέξη» (η νέα σημ. στα ισπανοεβραϊκά) < λατ. parabola «παραβολή» < ΕΚ <i>παραβολή</i> (του Χριστού). Σημδ.: <i>φαλαγγίτης</i> < ΕΚ <i>φαλαγγίτης</i> «στρατιώτης στη φάλαγγα» < γαλλ. phalangiste < ισπαν. falange (στη νέα σημ.)
Ιταλικά	<i>κουνέλι</i> < ΜΕ <i>κουνέλι</i> < ιταλ. (διαλεκτ.) cunelo, <i>κριτσίνι</i> < grissino με παρετυμολογία προς το <i>κριτς</i> , <i>λίμα</i> < lima.	Μτφρδ.: <i>μεσόφωνος</i> < ιταλ. mezzosoprano, <i>μελανοχίτωνας</i> < ιταλ. camicia nera. Αντιδ.: <i>γάμπα</i> < ιταλ. gamba < υστλατ. camba/gamba «οπλή ζώου» < ΑΕ <i>καμπή</i> , <i>κάлма</i> < ιταλ. calma < υστλατ. cauma < ΑΕ <i>καῦμα</i> «λαιοπύρι». Σημδ.: <i>μαλλιάρός</i> ²⁷ «οπαδός του μαλλιαρισμού» < ιταλ. scapigliati, <i>μέγαρο</i> ²⁸ (με τη σημερινή σημ.) < ιταλ. palazzo. Διεθν.: <i>χαλκογραφία</i> < ιταλ. calcografia < calco- = χαλκο- + -grafia = -γραφία
Λατινικά/ Νεολατινικά	<i>Απρίλης</i> < ΕΚ * <i>Απρίλης</i> (πρβ. ΜΕ <i>Απρίλης</i>) < λατ. Aprilis, <i>μάγουλο</i> < ΕΚ <i>μάγουλον</i> < λατ. magulum, <i>αντίδι</i> < ΜΕ <i>αντίδι(ν)/αντίδιον/εντ(ίβιον)</i> < ΕΚ <i>ἔντυβος/ἴντυβος</i> < λατ. intubus, <i>βέτο</i> < γαλλ. veto < λατ. veto «απαγορεύω», <i>άσπρος</i> < ΕΚ <i>ἄσπρος</i> < λατ. asper ‘τραχύς’	Μτφρδ.: <i>ανθύπατος</i> < ΕΚ <i>ἀνθύπατος</i> < λατ. proconsul, <i>δίσεκτος</i> < ΜΕ <i>δίσεκτος</i> < υστλατ. bisextus «με δύο φορές την έκτη ημέρα». Αντιδ.: <i>κρετίνος</i> < ιταλ. cretino < γαλλ. crétin (στη νέα σημ.) < λατ. christianus < ΕΚ <i>χριστιανός</i> . Σημδ.: ΕΚ <i>σταυρός</i> ²⁹ «χριστιανικό σύμβολο» < λατ. crux, <i>έμφραγμα</i> ³⁰ «απόφραξη αγγείου» < νλατ. infarctus
Ολλανδικά	<i>πόλντερ</i> < αγγλ. polder (< ολλανδ.), <i>ποτάσα</i> < ιταλ. potassa < γαλλ. potasse (< ολλαν.)	Αντιδ.: <i>γκάζι</i> < γαλλ. gaz < ολλανδ. gaz < λατ. chaos «συγκεχυμένη μάζα προέλευσης του σύμπαντος» < ΑΕ <i>χάος</i> «η πρώτη κατάσταση του σύμπαντος»
Περσικά	<i>καραβάνι</i> < ΜΕ <i>καραβάνι</i> < περσ. kārwān, <i>μπριάμι</i> < τουρκ. bigyam «ψητό φαΐ» (< περσ.), <i>σπανάκι</i> < ΜΕ <i>σπανάκι</i> < μσν. λατ. spinachium < αραβ. isbānakh (< περσ.)	Αντιδ.: <i>αφιόνι</i> < ΜΕ <i>αφιόνι(ον)</i> < τουρκ. afyon < περσ. < ΕΚ <i>όπιον</i> (υποκορ. του ΑΕ <i>όπος</i>). Διεθν.: <i>ζωροαστρισμός</i> < γαλλ. zoroastrisme < Zoroastre < ΑΕ <i>Ζωροάστρης</i> < περσ. Zarāthustra
Πορτογαλικά	<i>εσκούδο</i> < escudo, <i>πιράνχας</i> < αγγλ. πληθ. piranhas < πορτογαλ. piranha (< γλώσσα των Ινδιάνων της Αμερικής)	Αντιδ.: <i>καραβέλα</i> < ιταλ. caravella < πορτογαλ. caravela < υστλατ. carabus «καλαμένιο σκάφος σκεπασμένο με δέρματα» < ΕΚ <i>κάραβος</i>
Ρουμάνικα	<i>τραγιάσκα</i> < trăiască «ζήτω» (επιφώνημα που θεωρήθηκε ουσιαστικό, επειδή ζητωκραυγάζοντας πετούσαν τους σκούφους στον αέρα), <i>κοκόνα</i> < cocoăna	

²⁷ Η λέξη με τη σημασία «γεμάτος μαλλιά» είναι ΜΕ.

²⁸ Η λέξη *μέγαρον* είναι ΑΕ.

²⁹ Στην ΑΕ σήμαινε «όρθιος πάσσαλος».

³⁰ Είναι ΑΕ, όπου σήμαινε «εμπόδιο».

Ρωσικά	<i>πιροσκή</i> < <i>pirožki</i> , <i>κολχόζ</i> < <i>kolkhoz</i> ως σύντμηση του <i>kol(lektivnoe) khoz(yaistvo)</i> «συλλογικό αγρόκτημα»	Μτφρδ.: <i>υπερσιβηρικός</i> < γαλλ. <i>transsibérien</i> < ρωσ. <i>transsibirskaja magistralj</i> «υπερσιβηρική αρτηρία». Διεθν.: <i>κοσμοδρόμιο</i> < ρωσ. <i>kosmodrom</i> < <i>kosmo(navt) = κοσμο(ναύτης) + -drom = -δρόμιον</i>
Σλαβικά	<i>γκλάβα</i> < <i>glava</i> , <i>ντόμπρος</i> < <i>dobār/dobro</i> , <i>καρβέλι</i> < ΜΕ <i>καρβέλιν/γαρβέλιν</i> < σλαβ. <i>karvalj</i>	
Τουρκικά	<i>ασκέρι</i> < <i>asker</i> , <i>βερεσέ</i> < <i>veresiye</i> , <i>ιμάμης</i> < <i>imam</i> , <i>καπαμάς</i> < <i>karama</i> , <i>μάγκας</i> < <i>mangē</i> «μικρό στρατιωτικό σώμα» (μέσω της αλβ.)	Μτφρδ.: <i>ζωοκλέφτης</i> < <i>hayvan hirsizi</i> , <i>χαραμοφάης</i> < <i>haramiizi</i> , <i>Μαυροθαλασσίτης</i> < <i>Kara Deniz</i> . Σημδ.: <i>παίρνω</i> «αγοράζω, προμηθεύομαι» < τουρκ. <i>al</i> , <i>πίνω</i> «καπνίζω» < τουρκ. <i>izmek</i> . Αντιδ.: <i>μπουντρούμι</i> < τουρκ. <i>bodrum</i> < ΕΚ <i>ίππόδρομος</i> , <i>φουντούκι</i> < <i>findik</i> (μέσω αραβ.) < ΕΚ <i>κάρυον</i> (Ποντικόν).
Τσιγγάνικα	<i>καλιαρντά</i> < <i>caliarda</i> «μαύρος», <i>πουρό</i> < <i>puro</i> «γέρος»	
Φοινικικά	<i>ζήτα</i> < ΑΕ <i>ζήτα</i> < <i>zayin</i>	

4. Ποσοτική ανάλυση των δανείων στην ΚΝΕ

Ένα από τα βασικά ερωτήματα που έχει απασχολήσει κατά καιρούς φιλόλογους και γλωσσολόγους είναι το ποσοστό των δανείων στην ΚΝΕ. Το ερώτημα αυτό άλλοτε σχετίζεται με την περιγραφική συγχρονική και διαχρονική ανάλυση της ελληνικής και άλλοτε αποκτά ένα περισσότερο «εθνογλωσσολογικό» περίβλημα, όταν συνδέεται με την αίσθηση υπερβολικής παρείσφρησης δανείων και κατ' επέκταση με μια τάση κινδυνολογίας για το μέλλον της γλώσσας και συνεπακόλουθης απόπειρας μετάφρασης ή απόδοσης ξένων λέξεων.³¹ Από την άλλη, συχνά η μετάφραση ή απόδοση δανείων απορρίπτεται συλλήβδην αναίτια, επειδή θυμίζει «οικεία κακά» της καθαρεύουσας. Παρά το γεγονός ότι τόσο ο ολικός δανεισμός ως αμφίδρομη διαδικασία (από και προς την ελληνική) όσο και η μετάφραση ή απόδοση δανείων είναι δύο απολύτως «νόμιμες» διαδικασίες και δεν αποτελούν για τη σύγχρονη γλωσσολογία δείκτη γλωσσικού θανάτου³² ή μέθοδο γλωσσικής ομοιογένειας και προφύλαξης ως αυτοσκοπό αντίστοιχα, εντούτοις η ποσοτική ετυμολογική έρευνα θα μπορούσε να δείξει αφενός αν ευσταθούν οι κινδυνολογικές αντιλήψεις, τουλάχιστον σε λεξιλογικό επίπεδο, και αφετέρου πόσο

³¹ Η συζήτηση αυτή αναζωπυρώθηκε πρόσφατα την περίοδο της πανδημίας με την εισαγωγή ή επαναφορά όρων κυρίως από την αγγλική, που αφορούσαν κατά βάση επιστημονική ορολογία, όπως ιατρική, λ.χ. *δείκτης rt*, αλλά και διοικητική, οικονομική και νομική ως αποτέλεσμα των κοινωνικών επιπτώσεων της πανδημίας, λ.χ. *λοκντάουν*, *ντελίβερι/ντελιβεράς*, *take away*, *drive through*, *Black Friday* κτλ. (βλ. Φλιάτουρας υπό δημοσ.).

³² Σύμφωνα με τη γλωσσολογία, ο όρος «γλωσσικός θάνατος» αφορά την απώλεια των φυσικών ομιλητών μιας γλώσσας λόγω μη μεταφοράς της μητρικής γλώσσας στην επόμενη γενιά, για λόγους που συνδέονται όχι με τον δανεισμό λέξεων –ακόμα και τον υπερβολικό– αλλά με συγκεκριμένες ιστορικοκοινωνικές συνθήκες, ψυγγλωσσολογικές παραμέτρους και γλωσσικές πολιτικές, λ.χ. κατακτήσεις, μεταναστεύσεις, στιγματισμό μειονοτικών γλωσσών, υποχώρηση της μίας από τις δύο γλώσσες σε δίγλωσσους κτλ. (βλ. ενδεικτικά Crystal 2014). Στην παρούσα φάση και παρά την -ομολογουμένως- έντονη επίδραση της αγγλικής στη σύγχρονη ελληνική, δεν υφίσταται ένας τέτοιος κίνδυνος παρά μόνο η εισροή ενός αριθμού δανείων, για τους οποίους δεν ξέρουμε ακόμα αν και πόσο θα κωδικοποιηθούν και συμμορφωθούν, και πιθανόν κατά τη Μακρή-Τσιλιπάκου (1999) μορφές *εναλλαγής κώδικα* (code-switching) για πραγματολογικούς ή επικοινωνιακούς λόγους ως αποτέλεσμα της γλωσσομάθειας και της προτυποποίησης των ξένων γλωσσών.

αποδοτικός διαχρονικά είναι ο μεταφραστικός (και ο παρεμφερής σημασιολογικός) δανεισμός, περιορίζοντας τις όποιες κοινωνικές και ιδεολογικές συγκρούσεις έχουν δημιουργηθεί κατά καιρούς για τα εν λόγω ζητήματα.

4.1. Γενική κατανομή

Όπως παρατηρούμε στο Γράφημα 3,³³ με βάση τις τελικές καταμετρήσεις από το ηλεκτρονικό ΛΚΝ τα δάνεια στην ΚΝΕ, ανεξαρτήτως εποχής δανεισμού (αρχαία, ελληνιστική, μεσαιωνική, νέα ελληνική) και ετυμολογικής κατηγορίας (ολικά και μερικά, δηλαδή μεταφραστικά, σημασιολογικά, διεθνισμοί και αντιδάνεια), αποτελούν το 31% του λεξιλογίου, σε αντίθεση με τα μη δάνεια που είναι η ισχυρή πλειονότητα, δηλαδή το 69%. Αυτό σημαίνει ότι περίπου το ένα τρίτο του σύγχρονου ελληνικού λεξιλογίου εμπεριέχει κάποια μορφή δανεισμού. Θα πρέπει να σημειωθεί ότι στο 31% εντάσσονται ως ενδιάμεση κατηγορία και τα δευτερογενή σημασιολογικά δάνεια (βλ. ενότητα 2), που σημαίνει ότι στην πραγματικότητα ο αμιγής δανεισμός αφορά το 28% του λεξιλογίου. Κάνοντας μια γρήγορη σύγκριση με ποσοτικά στοιχεία δανεισμού σε άλλες γλώσσες φαίνεται ότι ο δανεισμός στην ελληνική είναι λιγότερος. Για παράδειγμα, η αγγλική έχει μεγάλο ποσοστό δανείων από τη γαλλική, ενώ μόνο από την ελληνική προέρχεται περίπου το 5% των λέξεων ως άμεσα ολικά και ένα πολύ μεγαλύτερο ως έμμεσα ολικά και μερικά δάνεια στα ειδικά επιστημονικά λεξιλόγια (βλ. την πιο πρόσφατη έρευνα του Qershat 2019 και τις εκεί αναφορές).

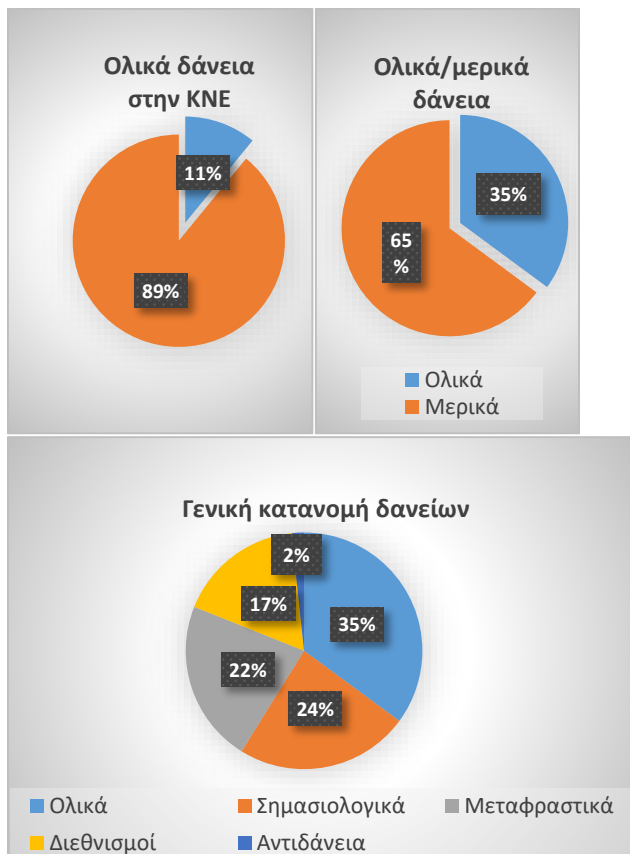
Γράφημα 3. Κατανομή των δανείων στην ΚΝΕ

Επίσης, όπως βλέπουμε στον πίνακα γραφημάτων 4, στο επίμαχο ερώτημα πόσα είναι τα ολικά δάνεια, δηλαδή αυτά που δεν βασίζονται σε κληρονομημένες μονάδες ή σε ελληνογενή σχηματιστικά στοιχεία, και επομένως ενοχλούν περισσότερο τα γλωσσαμυντορικά αισθήματα (βλ. σχετικά Αναστασιάδη-Συμεωνίδη 2009), η απάντηση είναι ότι αποτελούν μόνο το 11% του συνολικού λεξιλογίου της ΚΝΕ. Παράλληλα, στο σύνολο των δανείων το 35% είναι ολικά και το 65% είναι μερικά, από τα οποία το 24% είναι σημασιολογικά, το 22% μεταφραστικά, το 17% διεθνισμοί και μόλις το 2% αντιδάνεια.

³³ Στο σύνολο των γραφημάτων τοποθετούνται τα ποσοστά των πιο αξιοσημείωτων κατηγοριών ανάλογα με το εύρος της κατανομής.

Γράφημα 4. Κατανομή των ολικών και μερικών δανείων στην ΚΝΕ

Αυτό σημαίνει ότι ο μερικός δανεισμός είναι πολύ παραγωγικότερος από τον ολικό και, επομένως, η ελληνική έχει σε κανονικές συνθήκες ισχυρά αντανακλαστικά απέναντι στον δανεισμό και, όποτε το επιτρέπουν οι παράμετροι, ενσωματώνει με φυσικό και αυθόρμητο τρόπο τα δάνεια με βάση τα υπάρχοντα λεξιλογικά στοιχεία. Είναι χαρακτηριστικό ότι στο πρόσφατο λεξικό των Κατσογιάννου & Στεφανίδου (2020) για την ορολογία του κορονοϊού η πλειονότητα των 650 λημματικών τύπων αφορούν μεταφραστικά και σημασιολογικά δάνεια από την αγγλική, είτε ως νεολογισμούς είτε ως επαναφορές, λ.χ. *superstreader* > *υπερμεταδότης*, *zero patient* > *ασθενής μηδέν*, ενώ, αντίθετα, τα ολικά δάνεια είναι κατά την Κατσογιάννου (υπό δημοσ.) μόλις το 6% και τα λατινογραφημένα κατά τον Φλιάτουρας (υπό δημοσ.) το 4%.

Υπάρχουν διάφοροι παράγοντες που συντελούν προς αυτή την κατεύθυνση σε σχέση με την καθολική λειτουργία των φυσικών γλωσσών αλλά και με την ιστορία της ελληνικής γλώσσας. Πρώτ' απ' όλα, η διαχρονική ισχυρή προτυποποίηση του αρχαίου ελληνικού πολιτισμού συμβάλλει μέχρι και σήμερα, ώστε η βασικότερη κοιτίδα δημιουργίας διεθνισμών, δηλαδή επιστημονικών όρων (ιατρικής, φυσικής κτλ.), να είναι η ελληνική, κυρίως μέσω της ΑΕ, με αποτέλεσμα τα συγκεκριμένα δάνεια να αναγνωρίζονται στη ΝΕ ως ελληνογενή, λ.χ. ΑΓ *osteoarthritis* > *οστεοαρθρίτιδα*. Επίσης, ο σημασιολογικός δανεισμός βάσει της πολυσημίας είναι η πιο πρόσφορη, άμεση και οικονομική διαδικασία απόδοσης δανείων, ειδικά όταν αφορά την ορολογία και απορρέει από τη μεταφορά (βλ. σχετικά Φλιάτουρας & Κοκκίνη 2017, Αναστασιάδη-Συμεωνίδη 2017), λ.χ. το αγγλικό *head* ως γλωσσολογικός όρος αποδόθηκε ως μια νέα σημασία στην υπάρχουσα λόγια λέξη *κεφαλή* και, αντίστοιχα, το αγγλικό *mouse* στο *ποντίκι* του υπολογιστή.

Από την άλλη, διαφαίνεται ότι η μετάφραση ή απόδοση δανείων είναι φυσιολογική και αναπόφευκτη διαδικασία, όχι όμως πάντοτε αλλά υπό προϋποθέσεις και

σε συγκεκριμένες κατηγορίες λέξεων (βλ. Αναστασιάδη-Συμεωνίδη 1997 και Ξυδόπουλος 2007: 112), λ.χ. περισσότερο στα ειδικά λεξιλόγια, τις πολυλεκτικές μονάδες³⁴ και την επιστημονική ορολογία³⁵ απ' ό,τι στις μονολεκτικές μονάδες και το καθημερινό λεξιλόγιο. Επίσης, αποδίδει με βάση συγκεκριμένους κανόνες λειτουργίας και διάχυσης στη γλωσσική κοινότητα, όπως ολιγοσυλλαβία, τήρηση των φωνοτακτικών περιορισμών (λ.χ. έλλειψη χασμωδίας), παραγωγικότητα της κατασκευαστικής δομής, συχνότητα χρήσης των συστατικών (λ.χ. μη λόγια) και παράλληλα εξυπηρετεί περισσότερο τις πραγματικές δηλωτικές και συνυποδηλωτικές/υφολογικές ανάγκες των ομιλητών παρά τις ιδεολογικές κατασκευές. Για παράδειγμα, η λέξη *ίντερνετ* ήταν μια καλή υποψήφια λέξη για να μεταφραστεί, διότι έχει υψηλή συχνότητα χρήσης και η μετάφρασή της ως *διαδίκτυο*³⁶ ήταν επιτυχής, όπως αποδείχτηκε από τη διάχυσή της στη γλωσσική κοινότητα, διότι βασίζεται σε ένα πολύ παραγωγικό σχήμα, ενώ, αντίθετα, η λέξη *τηλεομοιότυπο* δεν μπόρεσε να αντικαταστήσει τη λέξη *φαξ* τουλάχιστον στον προφορικό λόγο από τη στιγμή που δεν πληρούσε τα κατασκευαστικά κριτήρια λόγω πολυσυλλαβίας, χασμωδίας και δύσκαμπτης λογιότητας (Αναστασιάδη-Συμεωνίδη & Φλιάτουρας 2019: 32). Βέβαια, οφείλουμε να σημειώσουμε ότι σε κάποιον βαθμό και υπό τις προϋποθέσεις των προαναφερθέντων κριτηρίων, ορισμένα μεταφραστικά δάνεια είναι αποτέλεσμα διαχρονικού δανεισμού από την καθαρεύουσα στη δημοτική, λ.χ. *μπούσι* > *λεωφορείο*, *μινίστρος* > *υπουργός* κτλ. (βλ. σχετικό κατάλογο λέξεων στο *Λεξικό Μπαμπινιώτη* (2015: Π18-Π19)).³⁷

4.2. Ολικά δάνεια

Όσον αφορά τα ολικά δάνεια, στο Γράφημα 5 με την κατανομή των ολικών δανείων αποτυπώνεται ότι τα άμεσα δάνεια προέρχονται από διάφορες δότριες γλώσσες (συνολικά 27). Το ενδιαφέρον είναι –και ίσως όχι τόσο αναμενόμενο για πολλούς χρήστες– ότι περίπου τα μισά άμεσα ολικά δάνεια, δηλαδή το 48%, προέρχεται από την ιταλική/βενετική (27%), την τουρκική (15%) και την αραβική (5%), βάσει κυρίως της μακράιωνης άμεσης γλωσσικής επαφής με τις συγκεκριμένες γλώσσες και των κατακτήσεων, και λιγότερο, δηλαδή το 36%, από τις δυτικές ευρωπαϊκές γλώσσες, κυρίως την αγγλική (13%) και τη γαλλική (23%), εφόσον αφορούν περισσότερο εξειδικευμένα ορολογία και σύγχρονα στρώματα μερικών δανείων (βλ. 4.3). Αυτό σημαίνει όχι η αυξημένη διαχρονία και η κατάκτηση υποσκελίζουν μέχρι και σήμερα τη δυτική επιρροή. Σχετικά σημαντική φαίνεται πως είναι η επίδραση και από τις βαλκανικές γλώσσες.

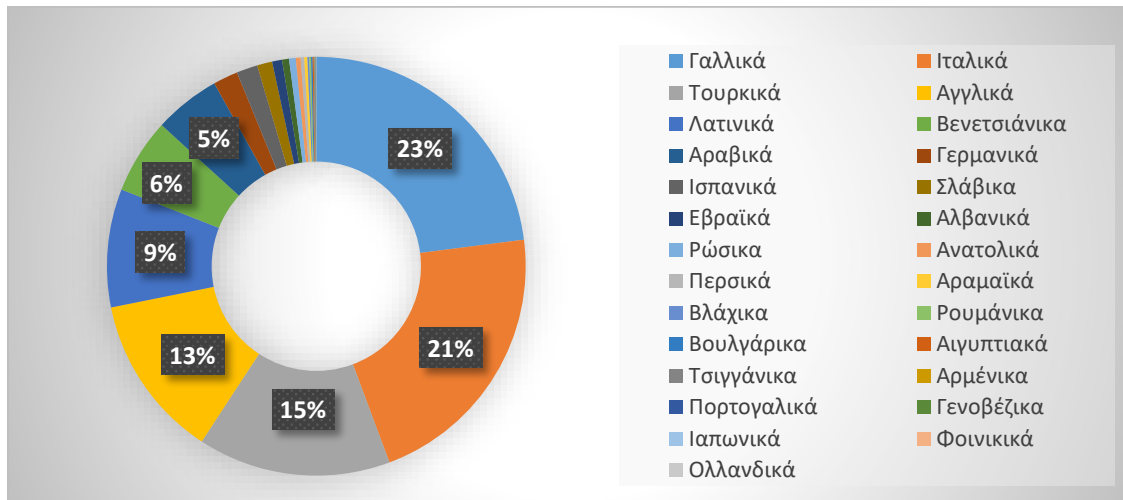
³⁴ Στον πρόσφατα εκδομένο τόμο των Μαρκαντωνάτου & Χριστοφίδου (2020) μπορεί να βρει κανείς σχετικές μελέτες και πλούσιο υλικό.

³⁵ Στη Γαλλία και την Ισπανία τον ρόλο της μετάφρασης των δανείων αναλαμβάνουν οι αντίστοιχες Ακαδημίες. Στην Ελλάδα πρωτίστως το *Κέντρο Ερεύνης Επιστημονικών Όρων και Νεολογισμών* (διευθύνουσα: Α. Χριστοφίδου) της Ακαδημίας Αθηνών ως επίσημος εθνικός φορέας (βλ. www.academyofathens.gr/el/research/centers/scitermneo) και συμπληρωματικά η ΕΛΕΤΟ (βλ. www.eleto.gr) αναλαμβάνουν τον ρόλο αυτό με τη διαφορά ότι η λειτουργία τους αφενός δεν έχει ιδεολογική εκκίνηση αλλά περιγραφική σε σχέση με την πανελλήνια επιστημονική συνεννόηση και τον σχηματισμό των κατάλληλων λέξεων και αφετέρου περιορίζεται στο επίπεδο των προτάσεων. Επίσης, πολλοί επιστημονικοί όροι μεταφράζονται αυτόματα από επιστήμονες σε βιβλία, ειδικά λεξικά και επιστημονικά συνέδρια και στη συνέχεια διαχέονται, λ.χ. *conversion* > *μετατροπή*, *backformation* > *αναδρομικός/ποχωρητικός σχηματισμός* (βλ. μεταξύ άλλων Crystal 2008 για τη γλωσσολογική ορολογία).

³⁶ Η συγκεκριμένη πρόταση ανήκει στον Γ. Μπαμπινιώτη (βλ. λ.χ. σχετικό δημοσίευμα στις 30/3/1997 στο <https://www.tovima.gr/2008/11/24/opinions/internet-i-diadiktyo>).

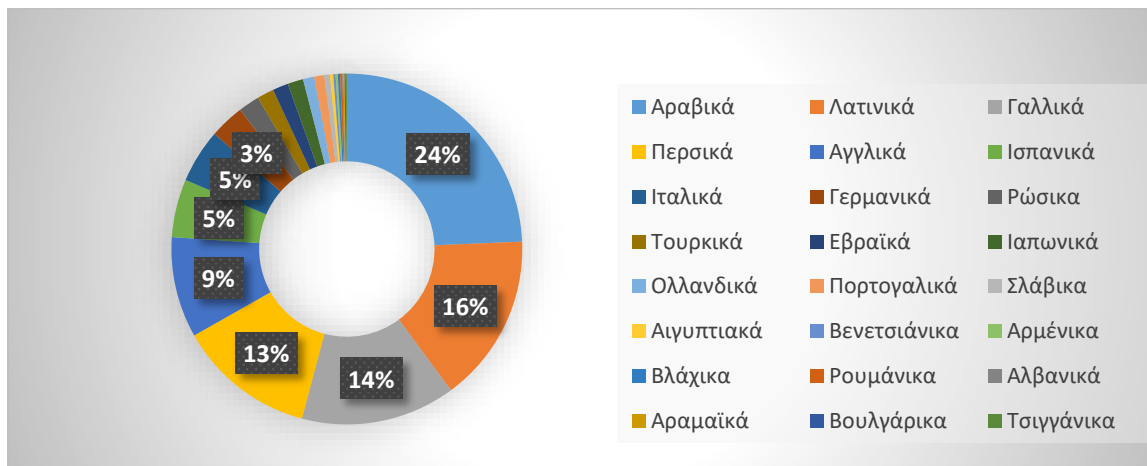
³⁷ Σε πολλές περιπτώσεις οι μεταφράσεις της καθαρεύουσας δεν γνώρισαν διάχυση, κυρίως σε καθημερινές λέξεις, λ.χ. *λουκούμι* > *τερψιλαρύγγιο*, *βιτρίνα* > *υαλοθέσιο*, *γιρλάντα* > *στεφανοπλεκτάνη* (βλ. Ξυδόπουλος 2007: 115).

Γράφημα 5. Ετυμολογική κατανομή των άμεσων ολικών δανείων

Επίσης, στο Γράφημα 6, που καταγράφει τις βασικές έμμεσες δότες γλώσσες³⁸ (γλώσσες εκκίνησης ή γλώσσες-πηγές), βλέπουμε ότι ένα σημαντικό ποσοστό των ολικών δανείων, περίπου 20%, είναι διαμεσολαβημένα, δηλαδή εισέρχονται στην ελληνική μέσω άλλων δυτικών ευρωπαϊκών γλωσσών, κυρίως της αγγλικής και της γαλλικής. Αυτό έχει σαν αποτέλεσμα μεγάλες ομάδες δανείων, όπως τα αραβικά και τα λατινικά, να είναι «κρυφές» και ετυμολογικά αδιαφανείς. Αν και οι οδοί έμμεσου δανεισμού είναι πραγματικά δαιδαλώδεις, οι βασικότερες από αυτές αφορούν τα αραβικά και τα περσικά μέσω της τουρκικής, τα λατινικά μέσω ευρωπαϊκών γλωσσών και κυρίως της ιταλικής, τα αγγλικά μέσω της γαλλικής και τανάπαλιν και, τέλος, τα ιταλικά, τα ισπανικά/πορτογαλικά και τα ανατολικά δάνεια (ρωσικά, ιαπωνικά κ.ά.) κυρίως μέσω της αγγλικής.

Γράφημα 6. Ετυμολογική κατανομή των έμμεσων ολικών δανείων

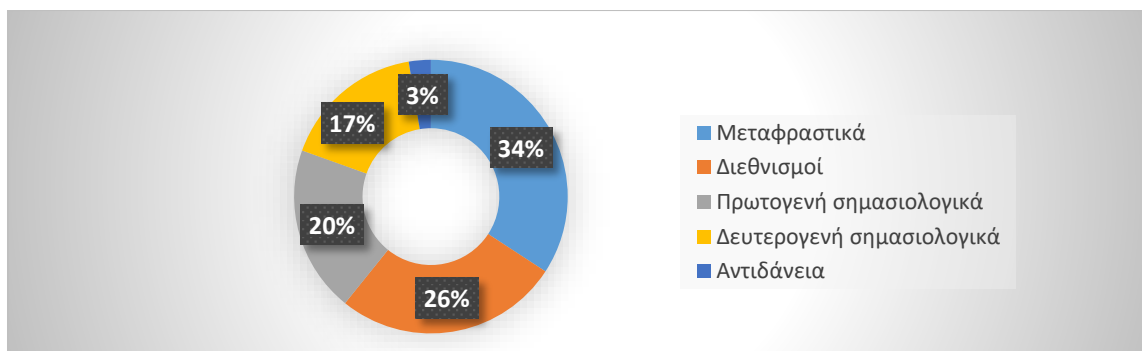

³⁸ Απουσιάζουν κάποιες απομακρυσμένες γλώσσες, όπως των ιθαγενών της Αμερικής, τα εσκιμωικά, τα μεξικάνικα κτλ., από τις οποίες έχουμε λάβει ελάχιστα διαμεσολαβημένα δάνεια από τις ευρωπαϊκές γλώσσες ως ξενισμούς, λ.χ. *τοτέμ*, *κακάο*, *ιγκλού*, *σομπρέρο*, επειδή δεν το επιτρέπει η σύνθετη αναζήτηση στο ηλεκτρονικό λεξικό. Επίσης, παραλείπονται τα ελάχιστα προελληνικά δάνεια, επειδή αποτελούν υπόστρωμα στην ινδοευρωπαϊκή καταγωγή της ελληνικής, λ.χ. *θάλασσα*, *γέφυρα* κτλ.

4.3. Μερικά δάνεια

Όσον αφορά τα μερικά δάνεια, στο Γράφημα 7 διαπιστώνουμε ότι υπερτερούν σημαντικά τα σημασιολογικά δάνεια (συνολικά 37%) και τα μεταφραστικά δάνεια (34%) έναντι των διεθνισμών (26%) και των αντιδανείων (3%). Επίσης, παρατηρείται συμμετρική κατανομή ανάμεσα στα πρωτογενή σημασιολογικά δάνεια (20%), στα οποία η λέξη ανασημασιολογείται πλήρως βάσει δανεισμού, και στα δευτερογενή σημασιολογικά δάνεια (17%), όπου η παρέμβαση του δανεισμού σε κληρονομημένες λέξεις είναι επιπρόσθετη ή δευτερογενής.³⁹ Μια πιθανή ερμηνεία για τα υψηλότερα ποσοστά του σημασιολογικού δανεισμού είναι ότι ο δανεισμός προτιμά την προσαρμογή σε ήδη υπάρχουσα λεξική μονάδα παρά τη μετάφραση για λόγους οικονομίας. Η σχετικά χαμηλή κατανομή του μεταφραστικού δανεισμού σε σχέση με τη διαισθητικά αναμενόμενη άποψη ότι η μετάφραση είναι μια αυτόματη διαδικασία στις γλώσσες δείχνει τη δυσκολία τόσο για τη δημιουργία κατάλληλων και επιτυχημένων όρων όσο και για τη σημαντική διάχυση των παραγομένων, τουλάχιστον στο γενικό λεξιλόγιο και τη νόρμα, επιβεβαιώνοντας κατ' επέκταση τη σημαντική αλλά υπό προϋποθέσεις δυναμική της μεταφραστικής ή αποδοσιακής πρακτικής. Η μικρότερη κατανομή στους διεθνισμούς και στα αντιδάνεια οφείλεται αντίστοιχα στην περιορισμένη χρήση της ορολογίας στη νόρμα και στη διαμεσολάβηση πολλαπλών χρονικών γλωσσικών και πολιτιστικών στρωμάτων, οι οποίες δυσχεραίνουν τη συνέχεια μιας λέξης.

Γράφημα 7. Κατανομή των μερικών δανείων

Όσον αφορά τη σχέση των κατηγοριών μερικού δανεισμού και άμεσων δοτριών γλωσσών, παρατηρούμε στο Γράφημα 8 ότι τα μεταφραστικά και τα σημασιολογικά δάνεια αλλά και οι διεθνισμοί προέρχονται κυρίως από τις δυτικές ευρωπαϊκές γλώσσες, επειδή είναι περισσότερο σύγχρονα στρώματα δανείων.⁴⁰ Η βασικότερη δότρια γλώσσα και μάλιστα με σημαντική διαφορά είναι η γαλλική.⁴¹ Από την άλλη, τα αντιδάνεια προέρχονται κυρίως από την ιταλική/λατινική και την τουρκική, ακριβώς επειδή αποτυπώνουν παλαιότερες –σε μεγάλο βαθμό κλειστές πλέον– οδούς δανεισμού. Η αγγλική γλώσσα αποτελεί πηγή δανεισμού περισσότερο για μεταφραστικά δάνεια, ίσως επειδή τα μορφοφωнологικά χαρακτηριστικά οδηγούν περισσότερο προς αυτήν την

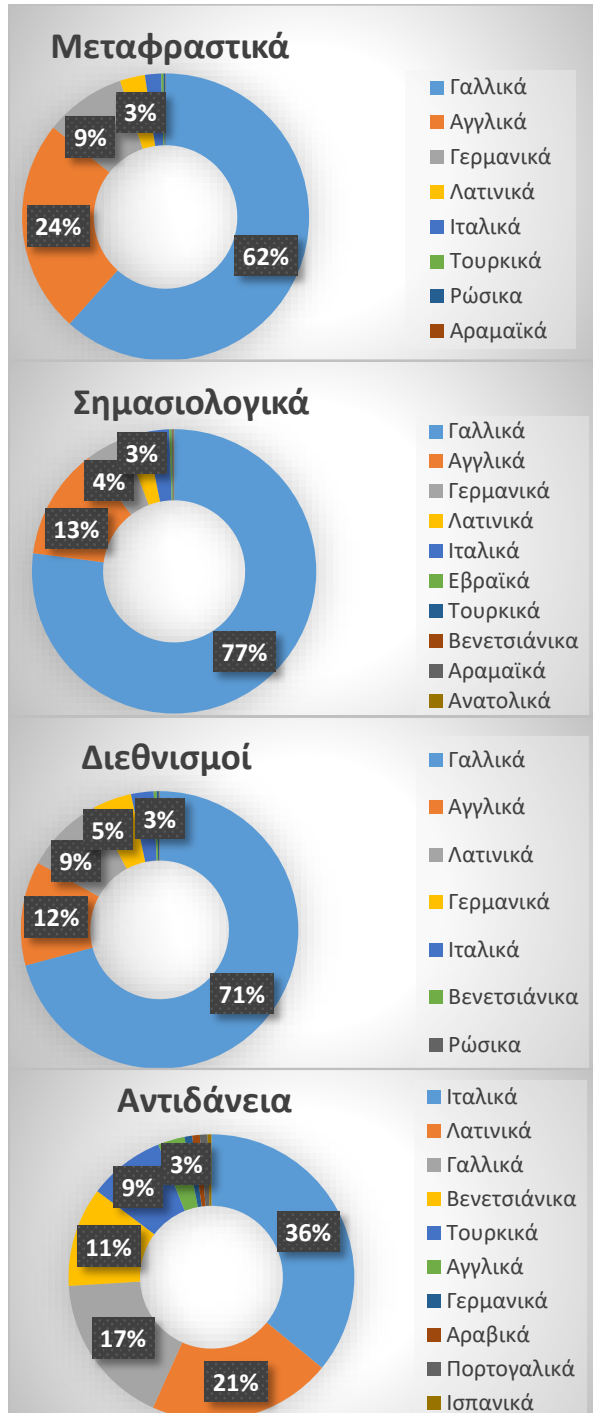
³⁹ Για περισσότερα παραδείγματα, βλ. Φλιάτουρας & Κοκκίνη (2017).

⁴⁰ Στο Γράφημα 8 δίνονται τα ποσοστά των σημαντικότερων γλωσσών, που αγγίζουν τουλάχιστον το 3%.

⁴¹ Βέβαια, οφείλουμε να παρατηρήσουμε ότι σε ένα ποσοστό δανείων, περίπου 10%, το ΛΚΝ προτείνει δύο πιθανές δότριες γλώσσες, προτάσσοντας όμως στις περισσότερες περιπτώσεις τη γαλλική ως περισσότερο πιθανή. Παρόλο που συχνά ο ακριβής εντοπισμός της γλώσσας-πηγή είναι επίπονη και ολισθηρή διαδικασία, είναι πιθανό να αναθεωρηθεί σε κάποιο βαθμό η διαφορά αυτή με βάση νεότερες έρευνες σε σώματα κειμένων αλλά και με βάση την ετυμολόγηση νεότερων δανείων, καθώς διαισθητικά φαίνεται τα τελευταία χρόνια η επικράτηση αγγλοαμερικανικών έναντι γαλλικών δανείων. Θα είχε ενδιαφέρον η αντιπαραβολή του ΛΚΝ (1998) με τις νεότερες εκδόσεις λεξικών, δηλαδή με το *Λεξικό Μπαμπινιώτη* (2015), το *Χρηστικό λεξικό της νεοελληνικής γλώσσας* (2014) και το υπό προετοιμασία *Ιστορικό Λεξικό της Ακαδημίας Αθηνών*, που έχουν κάνει πιο σύγχρονη έρευνα στο θέμα.

πρακτική συμμόρφωσης (βλ. ενότητα 5). Επίσης, τα σημασιολογικά δάνεια είναι περισσότερο διαχρονικά, δηλαδή αφορούν σε μεγαλύτερο βαθμό όλες τις φάσεις της ελληνικής και επομένως περισσότερες γλώσσες (λ.χ. τουρκικά, εβραϊκά, βενετσιάνικα κ.ά.) σε σχέση με τα μεταφραστικά δάνεια και κυρίως τους διεθνισμούς, που είναι παραγωγικά στη νέα ελληνική ως πιο σύγχρονοι όροι.

Γράφημα 8. Ετυμολογική κατανομή των μερικών δανείων

5. Προσαρμογή των δανείων

Υπάρχουν τριών ειδών διαβαθμίσιμες διαδικασίες προσαρμογής των δανείων, τις οποίες ερευνά διεξοδικά η Αναστασιάδη-Συμεωνίδη (1994) στα γαλλικά και αγγλοαμερικανικά δάνεια της ελληνικής: (α) *γραφηματική*, όταν μεταγράφονται στο ελληνικό αλφάβητο, (β) *φωνολογική*, όταν αποδίδονται οι φθόγγοι είτε ένας προς έναν κατά προσέγγιση στο ελληνικό σύστημα, λ.χ. *computer* > *κομπιούτερ* (πρωτογενής φωνολογική προσαρμογή) είτε με διαδικασίες φωνολογικής παρέμβασης της ελληνικής γλώσσας, όπως ηχηροποίηση, αφομοίωση, επένθεση, παρετυμολογία κ.λπ. (δευτερογενής φωνολογική προσαρμογή), λ.χ. *rouir boire* > *μπουρμπούαρ* με αφομοίωση κατ' ηχηροποίηση, (γ) *μορφολογική*, είτε με απόκτηση γραμματικής κατηγορίας και γένους (πρωτογενής μορφολογική προσαρμογή) είτε με ενσωμάτωση στο κλιτικό σύστημα και/ή συμμετοχή σε διαδικασίες παραγωγής και σύνθεσης (δευτερογενής μορφολογική προσαρμογή), λ.χ. *καναπές*, *καναπεδάκι*, *σελφοκόνταρο* κ.ά.

Στα περισσότερα γενικά ερμηνευτικά λεξικά, συμπεριλαμβανομένου και του ΛΚΝ, που αποτελεί τη βάση της έρευνας, τα δάνεια εμφανίζουν σχεδόν συντριπτικά –και σωστά κατά την άποψή μου– τη γραφηματικά προσαρμοσμένη μορφή τους, παρά το γεγονός ότι στην πραγματική χρήση δεν λείπει η γραφηματική ποικιλία, ειδικά στα πιο σύγχρονα περιοδικά και τις εφημερίδες. Για παράδειγμα, τη δεκαετία του 1980 εισήχθη ως νέα ασθένεια το *έιτζ*. Αν δει κανείς τη στατιστική κατανομή στα περισσότερα σώματα κειμένων, θα διαπιστώσει ότι μέχρι και σήμερα εξακολουθεί να υπάρχει ο ανταγωνισμός ανάμεσα στο λατινογραφές *aids* και το ελληνογραφές *έιτζ*, ακόμα και στον δημόσιο επιστημονικό λόγο, λ.χ. σε επιστημονικά άρθρα. Έτσι, στον ΕΘΕΓ το *aids/AIDS* έχει 1021 (0,0144%) και το *έιτζ* μόλις 66 εμφανίσεις (0,0009%). Επομένως, το λατινικό αλφάβητο εξακολουθεί να περιβάλλει τα δάνεια με γόητρο ή επιστημονικότητα. Το αν αυτό είναι επικίνδυνο ή δόκιμο αποτελεί μια συζήτηση που δεν αφορά το παρόν καθαρά περιγραφικό άρθρο. Από την άλλη, η φωνολογική προσαρμογή είναι σχεδόν συντριπτική διαδικασία στα δάνεια, αν και θα πρέπει να σημειώσουμε ότι η γραφηματική και η φωνολογική προσαρμογή είναι συναφείς και συνακόλουθες ανάλογα με τον ομιλητή με βάση κοινωνιογλωσσικά και ψυχολογολογικά κριτήρια, όπως η προθετικότητα, η διγλωσσία, η προτυποποίηση της ξένης γλώσσας, η ιδεολογία, η ηλικία κτλ. (βλ. σχετικά Tatsioka 2010), καθώς κάποιος μπορεί να γράφει μια λέξη με το λατινικό αλφάβητο αλλά στην προφορική χρήση να την προσαρμόζει φωνολογικά και το αντίθετο.

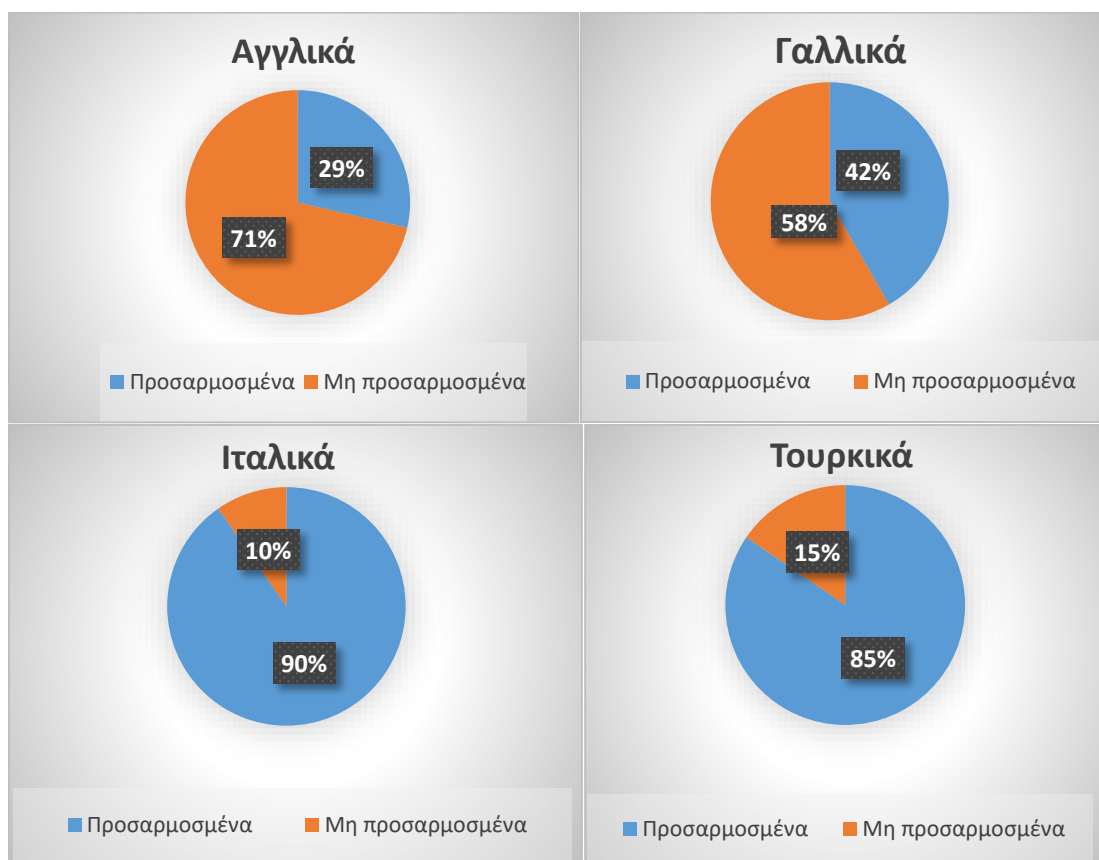
Κατά την άποψή μου την πιο «επίμαχη» σε σχέση με την κινδυνολογία και άρα πιο ενδιαφέρουσα ερευνητικά αποτελεί η μορφολογική προσαρμογή, καθώς η ακλισία συμβάλλει σημαντικά στην «ξενοπρέπεια» μιας λέξης, ακόμα και στην περίπτωση της φωνογραφηματικής προσαρμογής. Βέβαια, οφείλουμε να παρατηρήσουμε ότι συμβαίνει το εξής ιδεολογικό παράδοξο και οξύμωρο στη ρυθμιστική γραμματεία: ενώ από τη μια η κλιτική προσαρμογή φέρεται ότι αλλοιώνει την ελληνική γλώσσα, ταυτόχρονα καταδικάζεται ως λαϊκή ή μη δόκιμη, ειδικά στις εν εξελίξει διαδικασίες, όπως στις λέξεις *ταξιά*, *παλτά*, *σινεμάδες*. Στην πραγματικότητα η κλίση των δανείων αποδεικνύει τη δυναμική –και άρα υγιή– λειτουργία του κλιτικού συστήματος (Φλιάτουρας & Γαβριηλίδου 2019). Φυσικά και πάλι στην πραγματική χρήση δεν λείπει η ποικιλία, λ.χ. *του Μεξικό* και *του Μεξικού*, *το σινεμά* και *ο σινεμάς* κτλ.

Στην περίπτωση της μορφολογικής προσαρμογής τα λεξικά είναι περισσότερο διερευνητικά σε σχέση με τη σχεδόν συντριπτική φωνογραφηματική προσαρμογή, καταγράφοντας ανάλογα με τα στοιχεία της συχνότητας χρήσης άλλοτε την άκλιτη ή την κλιτή μορφή και άλλοτε την ποικιλία. Επομένως, θα είχε πολύ ενδιαφέρον να δούμε στο υλικό του ΛΚΝ κατά πόσο εμφανίζεται περισσότερο ως λημματικός τύπος η άκλιτη ή η κλιτή μορφή των δανείων και, κυρίως, αν υπάρχει διαβαθμίσιμη ή αναλογική σχέση κλιτικής μορφολογικής προσαρμογής και δοτριών γλωσσών και γιατί. Η διαδικασία αυτή

αποτυπώνει σε μεγάλο βαθμό και τη χρήση, καθώς, όπως προαναφέραμε, η επιλογή των λημματικών τύπων στα λεξικά αντικατοπτρίζει υψηλές συχνότητες χρήσης. Βέβαια, οφείλουμε να τονίσουμε ότι η περισσότερο ασφαλής ποσοτική έρευνα και η συνεπακόλουθη ερμηνευτική προσέγγιση για την πραγματική χρήση στην ανταγωνιστική ποικιλία είναι αυτή που βασίζεται στα προφορικά και γραπτά σώματα κειμένων, αλλά προς το παρόν επιφυλασσόμαστε για σχετική μελλοντική έρευνα.

Στον πίνακα γραφημάτων 9 παρατηρούμε στις τέσσερις βασικές δότριες γλώσσες στην ελληνική ότι υπάρχει διαφορά στον βαθμό κλιτικής προσαρμογής των δανείων ανά γλώσσα. Συγκεκριμένα, κατά φθίνουσα κλίμακα προσαρμόζεται⁴² περίπου το 90% των ιταλικών, το 85% των τουρκικών, το 42% των γαλλικών και το 29% των αγγλικών δανείων.

Γράφημα 9. Κατανομή των (μη) προσαρμοσμένων ολικών δανείων

Τα παραπάνω ποσοτικά δεδομένα σε συνδυασμό με την αδρομερή –σε αυτή τη φάση– ποιοτική ανάλυση των δανείων από τις τέσσερις γλώσσες οδηγούν σε δύο βασικά ερμηνευτικά συμπεράσματα:

(α) Η παλαιότητα του δανεισμού σημαίνει και μεγαλύτερη αύξηση στην κλιτική προσαρμογή, καθώς τα ιταλικά/βενετσιάνικα και τα τουρκικά αντικατοπτρίζουν μεγαλύτερο βαθμό παλαιότητας σε σχέση με τα γαλλικά και τα αγγλικά δάνεια. Μάλιστα, η «κάνουλα» εισαγωγής δανείων από αυτές τις γλώσσες, ειδικά από την τουρκική, είναι πλέον κλειστή λόγω αλλαγής των συνθηκών εισδοχής δανείων. Ταυτόχρονα, τα αγγλικά έχουν τον χαμηλότερο βαθμό προσαρμογής, εφόσον σε γενικές γραμμές είναι νεότερα

⁴² Σημειώνουμε ότι στα προσαρμοσμένα εντάσσονται και όσα εμφανίζουν αστάθεια κλίσης, λ.χ. τα *παλτό* και τα *παλτά*, τα *ταξί* και τα *ταξιά*, και στα μη προσαρμοσμένα οι άκλιτες κατηγορίες (λ.χ. *επιρρήματα*), από τις οποίες τα δάνεια είναι ελάχιστες.

από τις υπόλοιπες γλώσσες. Αυτό σημαίνει ότι η κλιτική προσαρμογή είναι μια πολύ σταδιακή διαδικασία και ο χρόνος είναι ο βασικός βοηθός της. Επίσης, το συγκεκριμένο αποτέλεσμα ίσως να αποτυπώνει και ένα άλλο συμπέρασμα ιστορικοκοινωνικής φύσης, το οποίο φυσικά χρειάζεται περισσότερη ποιοτική έρευνα σε διαχρονικά σώματα κειμένων για να επιβεβαιωθεί: η κλιτική προσαρμογή είναι πιο δυνατή αφενός στις λαϊκές οδούς δανεισμού, καθότι τα ιταλικά και κυρίως τα τουρκικά δάνεια εκπροσωπούν περισσότερα καθημερινά, λαϊκά ή μη επίσημα λεξιλογικά στρώματα, και αφετέρου εποχές με χαμηλότερο γραμματισμό και γλωσσικό και εκπαιδευτικό σχεδιασμό, όπου ο αντίκτυπος της προτυποποίησης και διδασκαλίας της ακλισίας των δανείων ήταν λιγότερο ισχυρός.

(β) Διαφαίνεται ότι τα συμφωνόληκτα δάνεια είναι πιο επιρρεπή στην ακλισία από το φωνηεντόληκτα, τα οποία ενσωματώνονται ευκολότερα στα φωνηεντικά κλιτικά επιθήματα της ελληνικής, λ.χ. *-α, -ι, -ο*.⁴³ Διατρέχοντας το σχετικό υλικό, παρατηρούμε ότι τα περισσότερα τουρκικά και ιταλικά δάνεια είναι φωνηεντόληκτα και ολιγοσύλλαβα.⁴⁴ Αντίθετα, τα γαλλικά και κυρίως τα αγγλικά δάνεια είναι κυρίως συμφωνόληκτα. Ταυτόχρονα πολλά αγγλικά δάνεια –και σε αντίθεση με τις άλλες γλώσσες και κυρίως με την τουρκική– είναι πολυσύλλαβα, συνιστούν πολυλεκτικές μονάδες, έχουν αρκετά διαφορετικούς φωνοτακτικούς περιορισμούς σε σχέση με την ελληνική (λ.χ. συμφωνικά συμπλέγματα, όπως *ζι, νκ*) και τονίζονται στην παραλήγουσα ή και παραπάνω, δυσχεραίνοντας με την προσαύξηση μίας ακόμα συλλαβής λόγω της κλιτικής προσαρμογής τη λειτουργία του νόμου της τρισυλλαβίας στην ελληνική,⁴⁵ λ.χ. *γκρέιπ φρουτ, γουίντ σέρφιγκ, γουότερ πόλο, γουόκι τόκι, κόκα κόλα, κίγκ σάιζ, κόρν φλέικς, λούνα πάρκ, μάνατζμεντ, μπάρμπεκιου, μπίζνεσμαν, μπλακ εν ντέκερ, παζλ, πανκ* κτλ. Αυτό εξηγεί γιατί τα αγγλικά δάνεια εμφανίζουν σημαντική δυσκαμψία να κλιθούν και επομένως «ενοχλούν» πολύ περισσότερο από τις άλλες κατηγορίες. Για παράδειγμα, το *λοκντάουν* δύσκολα μπορεί για όλους τους παραπάνω λόγους να γίνει **λοκντάουνι*.⁴⁶

Τα προαναφερθέντα δεδομένα σε συνδυασμό με το γεγονός ότι τα αγγλικά δάνεια τις τελευταίες δεκαετίες δείχνουν να υπερτερούν δικαιολογούν γιατί αυτά αποτελούν τον σημαντικότερο στόχο του ρυθμιστικού εξελληνισμού, ο οποίος για να αποφύγει το λαϊκό μαρκάρισμα της κλιτικής προσαρμογής οδηγείται αναγκαστικά στη λύση της μετάφρασης ή απόδοσης. Επομένως, προκύπτει το εξής ερώτημα: μήπως τελικά η ακλισία των δανείων είναι περισσότερο «επικίνδυνη» για τη γλώσσα με βάση το περίβλημα –ή «στίγμα» καλύτερα– της λαϊκότητας της προσαρμογής, αγκυλώνοντας τη διαδικασία και άρα αποδυναμώνοντας την κλιτική δυναμικότητα και λειτουργικότητα στην ελληνική;

6. Συμπεράσματα, περιορισμοί και προοπτικές

Είναι σαφές από όλη την παραπάνω ανάλυση ότι ο δανεισμός είναι μια διαδικασία φυσιολογική, αναπόδραστη και διαχρονική, που σε κανονικές συνθήκες καλύπτει κατονομαστικές και υφολογικές ανάγκες, ενώ παράλληλα είναι δυνατόν να λειτουργήσουν επιτυχώς πρακτικές μετάφρασης ή απόδοσης σε κάποιον βαθμό και υπό

⁴³ Με βάση το διαθέσιμο υλικό και μελετώντας την προσαρμογή στη γαλλική, την ιταλική και την τουρκική παρατηρούμε ότι όταν ένα δάνειο λήγει σε φωνήεν και/ή αν τονίζεται στη λήγουσα προσαρμόζεται ευκολότερα λόγω της ομοηχίας με τα κλιτικά επιθήματα της ελληνικής, λ.χ. λατινικό *torta* > ΕΚ *τούρτα*, ιταλικό *calza* > ΜΕ *κάλτσα*, ιταλικό *domino* > ΝΕ *ντόμινο* κτλ. (για τη σχετική διαδικασία προσαρμογής βλ. Αναστασιάδη-Συμεωνίδη 1994).

⁴⁴ Κατά τους Φλιάτουρα κ.ά. (υπό δημοσ.) αυτός ήταν ένας δομικός παράγοντας που ενίσχυσε την ανισοσυλλαβία στην ελληνική ως αποτέλεσμα του δανεισμού.

⁴⁵ Ο νόμος της τρισυλλαβίας επιτρέπει τον τονισμό μέχρι την προπαραλήγουσα και στα ουδέτερα σε *-ι* μέχρι την παραλήγουσα με εξαίρεση ορισμένα δάνεια, λ.χ. *φίλντισι* (βλ. σχετικά Nespor & Ralli 1996).

⁴⁶ Για τη μορφολογική προσαρμογή των αγγλικών δανείων βλ. Apostolou-Panara (1997), Σκιαδάς (2015).

προϋποθέσεις. Ο αριθμός των δανείων και ειδικά των ολικών (μη ελληνογενών) με βάση την ποσοτική έρευνα στο διαθέσιμο υλικό δεν δικαιολογεί –προς το παρόν– τις ακραίες κινδυνολογικές αντιλήψεις, τουλάχιστον σε ό,τι αφορά τη νόρμα της γλώσσας.

Επίσης, φαίνεται να υπερτερούν ακόμα ο δανεισμός των «αιώνων» και της άμεσης γλωσσικής επαφής, καθώς και ο μερικός (ελληνογενής) έναντι του ολικού δανεισμού, δηλαδή τα μεταφραστικά δάνεια, τα σημασιολογικά δάνεια, οι διεθνισμοί και τα αντιδάνεια. Τα περισσότερα ολικά δάνεια προέρχονται από την ιταλική/βενετική και τη γαλλική. Στα μερικά δάνεια παρατηρείται σαφής υπεροχή του σημασιολογικού δανεισμού αλλά και σύνδεση των κατηγοριών με τις δότριες γλώσσες: τα μεταφραστικά, τα σημασιολογικά και οι διεθνισμοί κυρίως με τη γαλλική και την αγγλική –η αγγλική περισσότερο με τα μεταφραστικά– και τα αντιδάνεια με την ιταλική και την τουρκική. Στους διεθνισμούς της επιστημονικής ορολογίας η ελληνική κρατά ακόμα τα «σκήπτρα» μέσω της χρήσης σχηματιστικών στοιχείων από την ΑΕ.

Παράλληλα, η κλιτική προσαρμογή των δανείων είναι μικρότερη στα νεότερα στρώματα δανείων πρωτίστως από την αγγλική και δευτερευόντως από τη γαλλική, που υπερτερούν έναντι των υπόλοιπων δοτριών γλωσσών τις τελευταίες δεκαετίες και δείχνουν μεγαλύτερη δυσκολία κλιτικής προσαρμογής σε σχέση με τα δάνεια από τις παλαιότερες δότριες γλώσσες, δηλαδή από την ιταλική/βενετική και την τουρκική. Αυτό οφείλεται σε συστημικούς και γλωσσοχρονικούς λόγους αλλά θα πρέπει να τεθεί υπό διερεύνηση κατά πόσο συμβάλλει σε αυτό η αυτοπαγίδευση της ρυθμιστικότητας, που τροφοδοτεί τον φαύλο (οξύμωρο) κύκλο της λαϊκότητας της προσαρμογής και της «διάσωσης» της γλώσσας μέσω της ακλισίας των δανείων.⁴⁷

Όσον αφορά τους περιορισμούς της έρευνας, θα λέγαμε ότι η ετυμολογική στατιστική κατανομή είναι εν γένει ευέλικτη, καθώς η ετυμολογία είναι μια διαδικασία συχνά υποκειμενική, αμφισβητήσιμη και υπό εξέλιξη. Για παράδειγμα, ορισμένα σημασιολογικά δάνεια αμφισβητούνται ή μπορεί σε ορισμένες περιπτώσεις να υπάρχει αναβαπτισμός ή επανασηματισμός λέξεων, διαδικασίες που απαιτούν αναλυτική μελέτη στα διαχρονικά σώματα κειμένων ή ενδελεχή έρευνα στη δομή/σημασία και τη χρήση των λέξεων, ώστε να προσεγγιστεί περισσότερο η ετυμολογική αλήθεια (βλ. μεταξύ άλλων Αναστασιάδη-Συμεωνίδη 1997, Τζιτζιλής & Παπαναστασίου 2017). Παρόλο, όμως, που η στατιστική είναι ρευστή, τα περιθώρια ασφάλειας εξακολουθούν να παραμένουν σημαντικά, καθώς θεωρούμε ότι η συντριπτική πλειονότητα των λέξεων είναι ετυμολογικά ξεκαθαρισμένα, σε βαθμό που να λέμε ότι η έρευνα παρέχει σοβαρές ενδείξεις.

Παράλληλα, η παρούσα έρευνα βασίζεται μόνο στο ΛΚΝ, που σημαίνει ότι τα αποτελέσματά της ανήκουν στο πεδίο της σημαντικής τάσης. Θα είχε ενδιαφέρον μια ανάλογη –και αντιπαραβολική– έρευνα στα διάφορα λεξικά με ετυμολογία, η οποία πιθανόν να οδηγήσει σε σχετικά διαφοροποιημένη κατανομή βάσει της διαφορετικής επιστημονικής προσέγγισης, της νεότερης έρευνας σε ετυμολογίες και των κριτηρίων επιλογής των λημμάτων, καθώς και σε ακόμα περισσότερο ασφαλή δεδομένα λόγω του μεγαλύτερου αριθμού λημμάτων και της πιο σύγχρονης έκδοσης σε σχέση με το 1998 του ΛΚΝ. Για παράδειγμα, το *Λεξικό της νέας ελληνικής γλώσσας* του Μπαμπινιώτη (2015) είναι περισσότερο επιφυλακτικό στον σημασιολογικό δανεισμό ή το *Χρηστικό λεξικό της νεοελληνικής γλώσσας* (2014) της Ακαδημίας Αθηνών αναθεωρεί τις δότριες γλώσσες πολλών δανείων (διεθνισμών και μεταφραστικών δανείων) και έχει περισσότερους νεολογισμούς (συμπεριλαμβανομένων των πιο πρόσφατων δανείων), ενώ

⁴⁷ Σύμφωνα με σχόλιο ανώνυμου κριτή παρόμοια φαινόμενα παρατηρούνται και στις περιπτώσεις αποφυγής σεξιστικής γλώσσας, όπου εάν ακολουθούσαμε τον μη λόγιο τύπο, λ.χ. *βουλευτίνια*, θα αποφεύγονταν λόγιες κατασκευές, όπως *βουλευτρία* κ.λπ.

και τα δύο παραπάνω λεξικά έχουν σαφώς περισσότερα λήμματα. Παράλληλα, το υπό προετοιμασία *Ιστορικό Λεξικό της Ακαδημίας Αθηνών* κάνει μια πολύ εμπειριστατωμένη διαχρονική έρευνα σε σώματα κειμένων, αναθεωρώντας ορισμένες ετυμολογίες (βλ. σχετικά Μανωλέσσου 2016). Σε κάθε περίπτωση την απόλυτα ασφαλή κατανομή θα έδινε η ποσοτική έρευνα στα σύγχρονα προφορικά και γραπτά σώματα κειμένων, που θα περιλάμβαναν εκατομμύρια λήμματα, ακόμα και τους πιο πρόσφατους νεολογισμούς (δάνειους και μη), με την προϋπόθεση φυσικά ότι θα είναι διαθέσιμες οι σχετικές ετυμολογίες βάσει πρωτογενούς ετυμολογικής έρευνας (λ.χ. για τον αγγλικό δανεισμό βλ. Papadopoulou 2020).

Επίσης, η παρούσα μελέτη βασίζεται στην ΚΝΕ και όχι στη νέα ελληνική, που συμπεριλαμβάνει τις διαλέκτους και τα ειδικά λεξιλόγια. Όσο και αν ακούγεται ονειροπόλο ή ανεδαφικό η ιδανική και δέουσα επιστημονική έρευνα δεν μπορεί παρά να λαμβάνει υπόψη τις διαλέκτους ή τουλάχιστον αυτές στις οποίες έχει γίνει έγκυρη έρευνα στην ετυμολογία σε συγχρονικό ή διαχρονικό επίπεδο, λ.χ. την κυπριακή (βλ. Γιαγκουλλής 1988-1990, Χατζηγιάννου 2010, Συμεωνίδης 2017), την κρητική (βλ. Ορφανός 2014) και την ποντιακή (βλ. Παπαδόπουλος 2016), όπου ο αριθμός των δανείων αναμένεται αυξημένος. Από την άλλη, το υλικό ενός γενικού ερμηνευτικού λεξικού περιλαμβάνει κυρίως τις κωδικοποιημένες λέξεις της νόρμας, απ' όπου ορισμένα υποσυστήματα απουσιάζουν, όπως το απαιτητικό λεξιλόγιο και η πολύ ειδική επιστημονική ορολογία, που θα αύξαναν σημαντικά τους ελληνογενείς διεθνισμούς.

Όπως υποστήριξα στο Φλιάτουρας (2020), για να γίνει μια πληρέστερη και ακριβέστερη προσέγγιση της κατανομής δανείων στη γλώσσα, η έρευνα δεν θα πρέπει να είναι μόνο οπισθοχωρητική, δηλαδή από τη συγχρονία προς τη διαχρονία, διότι μια τέτοια προοπτική είναι μόνο θετική, προσεγγίζοντας τη διατήρηση και επιβίωση, αλλά είναι αναγκαία και η προχωρητική έρευνα, που μελετά την απώλεια των λέξεων. Σε μικροπρόθεσμο επίπεδο, σημαντική είναι η επικαιροποίηση των ετυμολογιών, η χρήση σύγχρονων σωμάτων κειμένου, η βαθύτερη στατιστική έρευνα (λ.χ. στατιστική σημαντικότητα, συσχετισμοί), καθώς και ο συνδυασμός ποσοτικής και ποιοτικής ανάλυσης σε επιμέρους κατηγορίες, όπως για παράδειγμα η ποιοτική ανάλυση των δανείων βάσει της χρήσης και της λειτουργικότητάς τους στη συγχρονία, λ.χ. συχνότητα χρήσης (token frequency), συμμετοχή σε συνάψεις. Σε μακροπρόθεσμο επίπεδο είναι απαραίτητη η μαθηματοποίηση της διαδικασίας, που θα προβλέπει αλγοριθμικά τον στατιστικό συσχετισμό της ποσοτικής και ποιοτικής έρευνας των επιβιώσεων, των απωλειών και των νεολογισμών σε συνάρτηση με τη συχνότητα των λέξεων και τις γλωσσικές αλλαγές βάσει λεξικών, λ.χ. ΑΚΝ, Λεξικό Κριαρά, Liddell, Scott & Jones, και διαχρονικών ή συγχρονικών σωμάτων κειμένων (λ.χ. TLG, Ανέμη, ΕΘΕΓ, ΣΕΚ, Πύλη για την Ελληνική Γλώσσα, παγκόσμιος ιστός).

Τέλος, η παρούσα έρευνα σίγουρα δικαιολογεί τον υπότιτλό της «μια πρώτη προσέγγιση». Είναι βέβαιο ότι πολλές επιμέρους έρευνες μπορούν να γίνουν για τη μελέτη του δανεισμού, όπως για παράδειγμα η βαθύτερη ποιοτική ανάλυση των δανείων σε συνδυασμό με τα δεδομένα της ποσοτικής και η αντιπαραβολή των ποσοτικών δεδομένων με άλλες γλώσσες.

Βιβλιογραφία

- Αναστασιάδη-Συμεωνίδη, Α. 1985. Πώς ορίζεται ο όρος *αντιδάνειο*; *Μελέτες για την ελληνική γλώσσα* 6, 261-268.
- Αναστασιάδη-Συμεωνίδη, Α. 1994. *Νεολογικός δανεισμός: άμεσα δάνεια από τη γαλλική και την αγγλοαμερικανική, μορφοφωνολογική ανάλυση*. Θεσσαλονίκη.
- Αναστασιάδη-Συμεωνίδη, Α. 1997. Διαδικασίες κατά τη δημιουργία όρων. *Πρακτικά του Ιου Συνεδρίου «Ελληνική Γλώσσα και Ορολογία»* (ΕΛΕΤΟ). Αθήνα: Τεχνικό Επιμελητήριο Ελλάδος, 77-87. Διαθέσιμο στο: <http://www.eleto.gr>.

- Αναστασιάδη-Συμεωνίδη, Ά. 2009. Ιδεολογήματα και δανεισμός. Στο Γ. Χάρης (επιμ.) *Δέκα μύθοι για την ελληνική γλώσσα*. Αθήνα: Πατάκης, 63-71.
- Αναστασιάδη-Συμεωνίδη, Α. 2017. Το σχήμα της μεταφοράς στον επιστημονικό λόγο: εφαρμογή στο λεξιλόγιο της ανατομίας. *Πρακτικά του 11ου Συνεδρίου «Ελληνική Γλώσσα και Ορολογία»*. Αθήνα: Τεχνικό Επιμελητήριο Ελλάδος, 77-87. Διαθέσιμο στο: <http://www.eleto.gr>.
- Αναστασιάδη-Συμεωνίδη, Ά. & Φλιάτουρας, Α. 2019. Το λόγοι επίπεδο στη σύγχρονη κοινή νέα ελληνική: συγχρονικές και διαχρονικές τάσεις. Στο Α. Φλιάτουρας & Ά. Αναστασιάδη-Συμεωνίδη (επιμ.) *Το λόγοι επίπεδο στη σύγχρονη νέα ελληνική. Από τον οίκο στο σπίτι και τανάπαλιν...* Αθήνα: Πατάκης, 15-48.
- Aitchison, J. 2011. *Language Change: Progress or Decay?* (3rd ed.). Cambridge: Cambridge University Press.
- Apostolou-Panara, A.M. 1997. Language change in Modern Greek: The morphological integration of English loanwords. *Παρουσία* 40, 1-211.
- Βασμανόλη, Ε. 2007. *Οι αντιδάνειες λέξεις στη νέα ελληνική*. Αθήνα: Βιβλιοθήκη Σοφίας Ν. Σαριπόλου.
- Browning, R. 2008. *Η μεσαιωνική και νέα ελληνική γλώσσα*. (6η έκδοση) (Μτφρ.: Μ. Κονομή). Αθήνα: Παπαδήμας.
- Γαβριηλίδου, Ζ. 2019. Λεξιλογικός δανεισμός από τη ρωσική στη νέα ελληνική. *Πρακτικά του IΣTAL 23*. Θεσσαλονίκη: ΑΠΘ (Τμήμα Αγγλικής Γλώσσας και Φιλολογίας), 76-87 Διαθέσιμο στο: <https://ejournals.lib.auth.gr/thal/article/view/7322>.
- Γιαγκουλλής, Κ. 1988-1990. *Ετυμολογικό λεξικό της κυπριακής διαλέκτου*. Α' (οι τουρκικές λέξεις), Β' (οι λατινικές και νεολατινικές λέξεις), Γ' (οι ελληνικές λέξεις). Λευκωσία.
- Campbell, L. 2013. *Historical Linguistics: An Introduction*. (3rd ed.). Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Crystal, D. 2008. *Λεξικό γλωσσολογίας και φωνητικής*. (Μετάφραση: Γ. Ξυδόπουλος). Αθήνα: Πατάκης.
- Crystal, D. 2014. *Language Death*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Ζαφείρη, Σ. 2015. *Τα μεταφραστικά δάνεια στη νέα ελληνική*. Διδακτορική διατριβή, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών.
- Filos, P. 2008. *Studies in the morphology of Latin loanwords into Greek: Evidence from the papyri*. Ph.D. dissertation. University of Oxford.
- Görlach, M. 2005. *A Dictionary of European Anglicisms: A Usage Dictionary of Anglicisms in Sixteen European Languages*. Oxford: Oxford University Press.
- Haspelmath, M. & Tadmor, U. (eds) 2009. *Loanwords in the World's Languages: A Comparative Handbook*. Berlin: Mouton De Gruyter.
- Joseph, B. 2003. The role of Greek and Greece linguistically in the Balkans. In D. Tziovas (ed.) *Greece and the Balkans: Identities, Perceptions and Cultural Encounters since the Enlightenment*. Farnham: Ashgate, 225-226.
- Καραντζόλα, Ε. & Φλιάτουρας, Α. 2004. *Γλωσσική αλλαγή*. Αθήνα: Νήσος
- Κατσογιάννου, Μ. υπό δημοσίευση. Τα γλωσσικά τεκμήρια της πανδημίας: Το λεξικό Covid-19. Στο Δ. Βαρδαβάς & Ν. Τσιτσανούδη-Μαλλίδη (επιμ.) *Γλώσσα, ηθική και ιδεολογία στα ΜΜΕ*. Αθήνα: Πεδίο.
- Κατσογιάννου, Μ. & Στεφανίδου, Ζ. 2020. *Covid-19, το Λεξικό*. Αθήνα: Kavnadia Crew Publications.
- Κατούδα, Γ. & Κωνσταντινίδου, Μ. 2019. Όψεις του ιταλικού/βενετικού δανεισμού στη Νέα Ελληνική. Στο Χ. Τζιτζιλής & Γ. Παπαναστασίου (επιμ.) *Γλωσσικές επαφές στα Βαλκάνια και στη Μ. Ασία*. Τόμος 1. Θεσσαλονίκη: Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών (Ίδρυμα Μανόλη Τριανταφυλλίδη), 233-247.
- Κριμπάς, Π. Γ. 2007. *Επιδράσεις της νεότερης ελληνικής στις βαλκανικές γλώσσες*. Αθήνα: Γρηγόρης.
- Κυρανούδης, Π. 2009. *Μορφολογία των τουρκικών δανείων της ελληνικής γλώσσας*. Θεσσαλονίκη: Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών (Ίδρυμα Μανόλη Τριανταφυλλίδη).

- Κυριαζής, Δ. 2001. *Ελληνικές επιδράσεις στην αλβανική. I. Φωνητική και μορφολογική προσαρμογή των ελληνικών δανείων. II Λεξικό των ελληνικών δανείων στην αλβανική*. Διδακτορική διατριβή, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης.
- Krimpas, P. G. 2017. Italian. In G. Kanarakis (ed.) *The Legacy of the Greek Language*. New York, NY/Boston, MA: Peridot, 37-73.
- Λεξικό της κοινής νεοελληνικής. 1998. Θεσσαλονίκη: Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών (Ίδρυμα Μ. Τριανταφυλλίδη).
- Μακρή-Τσιλιπάκου, Μ. 1999. Νεοελληνική και ξενόγλωσσες μονάδες: Δανεισμός ή αλλαγή κώδικα; Στο Α. Μόζερ (επιμ.) *Ελληνική Γλωσσολογία '97*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα, 575-585.
- Μανωλέσσου, Ι. 2016. Ο νέος τόμος του ιστορικού λεξικού της νέας ελληνικής της Ακαδημίας Αθηνών: Διαχρονικές προοπτικές. *Μελέτες για την Ελληνική Γλώσσα* 36, 239-249.
- Μαρκαντωνάτου, Σ. & Χριστοφίδου, Α. (επιμ.) 2020. *Πολυλεκτικές εκφράσεις. Μελέτες με δεδομένα από την ελληνική και άλλες γλώσσες*. Δελτίο επιστημονικής ορολογίας και νεολογισμών. Ακαδημία Αθηνών: Κέντρο ερεύνης επιστημονικών όρων και νεολογισμών.
- Μπαμπινιώτης, Γ. 2015. *Λεξικό της νέας ελληνικής γλώσσας*. (4η έκδ.). Αθήνα: Κέντρο Λεξικολογίας.
- Nespor, M. & Ralli, A. 1996. Morphology-Phonology interface: Stress domain in Greek compounds. *The Linguistic Review* 16, 357-382.
- Ευδόπουλος, Γ. 2007. *Λεξικολογία*. Αθήνα: Πατάκης.
- Ορφανός, Β. 2014. *Λέξεις τουρκικής προέλευσης στο κρητικό ιδίωμα*. Ηράκλειο: Βικελαία Δημοτική Βιβλιοθήκη.
- Παπαδόπουλος, Α. 2016. *Ιστορικών λεξικών της Ποντικής διαλέκτου*. (2η έκδ.). Αθήνα: Επιτροπή ποντιακών μελετών.
- Παπαναστασίου, Γ. 2011. Μανόλης Τριανταφυλλίδης, Ξενηλασία ή ιστοτέλεια: ένας αιώνας μετά. *Πρακτικά του 8ου Συνεδρίου «Ελληνική Γλώσσα και Ορολογία»* (ΕΛΕΤΟ). Αθήνα: Τεχνικό Επιμελητήριο Ελλάδος, 12–26. Διαθέσιμο στο: <http://www.eleto.gr>.
- Πετρούνιας, Ε. 1982. Τα ετυμολογικά λεξικά της νέας ελληνικής και οι ετυμολογίες του λεξικού του Ίδρυματος Τριανταφυλλίδη. *Μελέτες για την Ελληνική Γλώσσα* 3, 307-316.
- Πετρούνιας, Ε. 2002. *Νεοελληνική γραμματική και συγκριτική ανάλυση, Μέρος Α': Θεωρία*. (2η έκδ.). Θεσσαλονίκη: Ζήτη.
- Πετρούνιας, Ε. 2017. Το λεξιλόγιο της νέας ελληνικής: κατηγορίες προέλευσης. Στο Χ. Τζιτζιλής & Γ. Παπαναστασίου (επιμ.) *Ελληνική ετυμολογία*. Θεσσαλονίκη: Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών (Ίδρυμα Μανόλη Τριανταφυλλίδη), 240-259.
- Papadopoulou, R. 2020. *Evaluating Anglicisation in Modern Greek: A Qualitative and Quantitative Survey*. Humanities and Social Sciences. Université Lumière Lyon 2; University of Patras; CRTT/CERLA.
- Papanastassiou, G. 2017. Reconstructions and derivational models: Inherited forms or recent formations? Στο Χ. Τζιτζιλής & Γ. Παπαναστασίου (επιμ.) *Ελληνική ετυμολογία*. Θεσσαλονίκη: Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών (Ίδρυμα Μανόλη Τριανταφυλλίδη), 320-357.
- Petrounias, E. 1996. Linguistic relationships between Greece and the West. In *The Greek Language*. Athens: Ministry of National Education and Religion, 91-94.
- Qershat, J. Y. 2019. The history of loan words in English and its impact on the English lexicon. *Journal of critical reviews* 6 (I. 6), 185-193.
- Ralli, A. (ed.) 2016. *Contact Morphology in Modern Greek Dialects*. Newcastle: Cambridge Scholars Publishing.
- Σκιαδάς, Γ. 2015. *Στοιχεία γλωσσικού δανεισμού στη νεοελληνική γλώσσα*. Αθήνα: Γρηγόρης.
- Συμεωνίδης, Ζ. 2017. *Ετυμολογικό λεξικό της κυπριακής διαλέκτου*. Θεσσαλονίκη-Λευκωσία: Κέντρο Μελετών Ιεράς Μονής Κύκκου.
- Symeonidhis, Ch. 1976. *Der Vokalismus der griechischen Lehnwörter im Türkischen – Buch gebraucht kaufen*. Thessaloniki: Institute for Balkan Studies.
- Τζιτζιλής, Χ. & Παπαναστασίου, Γ. (επιμ.). 2017. *Ελληνική ετυμολογία*. Θεσσαλονίκη: Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών (Ίδρυμα Μανόλη Τριανταφυλλίδη).

- Tzitzilis, Ch. 1987. *Griechische Lehnwörter im Türkischen (mit besonderer Berücksichtigung der anatolischen Dialekte)*, *Schriften der Balkankommission*. Linguistische Abteilung 33. Wien: Österreichische Akademie der Wissenschaften.
- Tatsioka, Z. 2010. *English loanwords and code-switching on the Greek television: The effects and the attitude of the public*. Phd dissertation. Heriot-Watt University.
- Φίλος, Π. 2010. Τυπολογικές παρατηρήσεις στα δάνεια της ελληνικής (αρχαίας και νεότερης). *Μελέτες για την ελληνική γλώσσα* 30, 643-654.
- Φλιάτουρας, Α. 2017. *Γλωσσική Αλλαγή*. (Πανεπιστημιακές σημειώσεις αναρτημένες στο e-class). Κομοτηνή: ΔΠΘ.
- Φλιάτουρας, Α. 2018α. *Η μορφολογική αλλαγή στην ελληνική γλώσσα*. Αθήνα: Πατάκης.
- Φλιάτουρας, Α. 2018β. Το λόγιο επίπεδο στη σύγχρονη κοινή Νέα Ελληνική ως γλωσσική χρήση και διδακτικός στόχος: Ευχή ή κατάρα;. *Φιλολόγος* 171/172, 33-49.
- Φλιάτουρας, Α. 2020. Προς την ανάγκη για ποσοτικοποίηση της ετυμολογικής έρευνας: η ετυμολογική στατιστική κατανομή του λεξιλογίου της κοινής νέας ελληνικής. *Μελέτες για την ελληνική γλώσσα* 40, 525-535.
- Φλιάτουρας, Α. υπό δημοσίευση. Από το *σουμπλιμέ* της ισπανικής γρίπης στο *λοκντάουν* της πανδημίας: μια διαχρονική και συγχρονική μελέτη της επίδρασης των πανδημιών στο λεξιλόγιο της ελληνικής. Στο Κ. Κανάκης (επιμ.) *Γλώσσα-Πανδημία-Γλωσσολογία* (ειδικό τεύχος του AWPEL). Πανεπιστήμιο Αιγαίου.
- Φλιάτουρας, Α. & Αναστασιάδη-Συμεωνίδη, Α. (επιμ.). 2019. *Το λόγιο επίπεδο στη σύγχρονη νέα ελληνική. Από τον οίκο στο σπίτι και τανάπαλιν...* Αθήνα: Πατάκης.
- Φλιάτουρας, Α. & Γαβριηλίδου, Ζ. 2019. Γλωσσική αλλαγή και διδασκαλία: Σχέση μίσους ή αγάπης. Στο Γ. Τσιγάρας, Ε. Ναξίδου & Δ. Στρατηγόπουλος (επιμ.) *Ανδρί κόσμος. Τιμητικός τόμος στον Καθηγητή Κ. Χατζόπουλο*. Θεσσαλονίκη: Σταμούλης, 723-734.
- Φλιάτουρας, Α. & Κοκκίνη, Κ. 2017. Τα σημασιολογικά δάνεια στη νεοελληνική ορολογία. *Πρακτικά του 11ου Συνεδρίου «Ελληνική Γλώσσα και Ορολογία»* (ΕΛΕΤΟ). Αθήνα: Τεχνικό Επιμελητήριο Ελλάδος, 102-112. Διαθέσιμο στο: <http://www.eleto.gr>.
- Φλιάτουρας, Α., Δ. Τριανταφυλλίδου, Ι. Ιορδανίδης & Α. Καρανάσιου. υπό δημοσίευση. Ποσοτική ετυμολογική ανάλυση του λεξιλογίου της κοινής νέας ελληνικής: ονοματικό κλιτικό σύστημα και δανεισμός. *Πρακτικά του ICGL14*. Πάτρα: Πανεπιστήμιο Πατρών.
- Χαραλαμπίδης, Χ. 1992. Μεταφραστικά δάνεια της νέας ελληνικής από ευρωπαϊκές γλώσσες. *Μελέτες για την Ελληνική Γλώσσα* 11, 81-102.
- Χατζηγιάννου, Κ. 2010. *Ετυμολογικό λεξικό της ομιλούμενης κυπριακής διαλέκτου*. Κύπρος: Επιφανίου.
- Χρηστικό λεξικό της νεοελληνικής γλώσσας*. 2014. (Συντ. & επιμ. Χ. Χαραλαμπίδης). Αθήνα: Ακαδημία Αθηνών & Εθνικό Τυπογραφείο.
- Χριστίδης, Α.Φ. (επιμ.) 2001. *Ιστορία της ελληνικής γλώσσας: Από τις αρχές έως την ύστερη αρχαιότητα*. Θεσσαλονίκη: Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας και Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών (Ίδρυμα Μανόλη Τριανταφυλλίδη).
- Xydoopoulos, G. & Papadopoulou, 2018. Fashion anglicisms in Modern Greek: A preliminary investigation. *Revista de Lenguas para Fines Específicos* 24, 166-187.